

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

**РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ ЯК УМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
МАТЕМАТИКИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка 2 курсу 09-211М групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Гришина Мирослава Юріївна

Керівник: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Раєвська І.М.

Рецензент: старший вчитель,
вчитель-методист Херсонської гімназії №1
Херсонської міської ради
Вовченко Л.П.

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	7
1.1. Психологічні особливості пізнавальної діяльності молодших школярів та їх вплив на формування мотивації до навчання	7
1.2. Сутнісна характеристика мотивації до навчання: основні підходи, теорії та види мотивації	13
1.3. Специфіка мотивації до вивчення математики у молодшому шкільному віці: фактори та детермінанти формування	20
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	27
2.1. Методики та організація педагогічного експерименту: визначення критеріїв та показників рівня розвитку мотивації здобувачів початкової школи	
2.2. Діагностика вихідного рівня мотивації здобувачів 2 класу до вивчення математики (констатувальний етап)	34
2.3. Розробка і впровадження програми з розвитку мотивації до вивчення математики у молодших школярів (формульвальний етап)	44
2.4. Порівняльний аналіз динаміки розвитку мотивації до вивчення математики (контрольний етап)	50
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасна система освіти в Україні функціонує в умовах складних викликів, зумовлених повномасштабною агресією, гуманітарною кризою та вимушеним переходом до дистанційного або змішаного формату навчання. «У цій ситуації початкова школа є найбільш вразливою, оскільки молодші школярі лише формують основи навчальної діяльності, навички саморегуляції та комунікації» [33]. За таких умов особливої значущості набуває проблема збереження та розвитку пізнавальної мотивації учнів – як базової умови ефективного освітнього процесу.

Молодший шкільний вік є критичним періодом формування особистості, інтересу до навчання та основ самостійної пізнавальної діяльності. Проте в умовах втрати безпеки, зміни середовища, емоційної нестабільності та ізоляції, що часто супроводжують дистанційне навчання, внутрішня мотивація дітей до навчання, зокрема математики, суттєво знижується. За даними досліджень Українського інституту розвитку освіти (УІРО, 2024), 43% вчителів початкових класів відзначають зниження мотивації учнів до навчання, зокрема через стрес, втому, невизначеність, втрату звичного ритму життя.

Математика як навчальний предмет вимагає від учнів високого рівня зосередженості, логічного мислення, довільної уваги – а ці функції ще тільки формуються в молодшому шкільному віці. Водночас успішність у вивченні математики суттєво залежить від рівня навчальної мотивації, здатності дитини до прийняття інтелектуального виклику, подолання труднощів та прагнення до самореалізації.

У Державному стандарті початкової освіти наголошується на важливості формування позитивного ставлення до навчання, здатності до самоорганізації та самонавчання, що неможливо без сформованої мотивації. Таким чином, розвиток мотивації як умови організації пізнавальної

діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики є одним із пріоритетних напрямків сучасної педагогічної науки та практики.

Проблема мотивації навчання досліджувалася в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців А. Маслоу, Г. Костюка, В. Семиченко, Н. Рудюк, О. Малихіної, М. Матюхіна, С. Максименка, Л. Фрідман. Питання розвитку пізнавальної активності та самостійності молодших школярів висвітлювали О. Савченко, О. Сухомлинський, Н. Моцик, Н. Дика, І.Корницька. Специфіка формування мотивації учіння молодших школярів розглядалася в дослідженнях вітчизняних вчених Н. Бібік, Н. Зубалій, О. Скворцової, Л. Роміцина, О. Радченко, О. Скрипченко. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, залишаються недостатньо вивченими питання комплексного підходу до розвитку мотивації пізнавальної діяльності молодших школярів саме в процесі вивчення математики, а також розробки та апробації ефективних педагогічних умов та методик для цілеспрямованого впливу на цей процес.

З огляду на вищевикладене, дослідження педагогічних умов, факторів та засобів формування мотивації до вивчення математики в молодшому шкільному віці в умовах дистанційного навчання та воєнного стану є не лише актуальним, а й суспільно значущим. Враховуючи важливість проблеми дослідження в умовах реформування освіти зумовило вибір теми дослідження **«Розвиток мотивації як умова організації пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема кваліфікаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету: «Технології підготовки конкурентоспроможного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах євроінтеграції».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку мотивації у процесі пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках математики.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку мотивації пізнавальної діяльності молодших школярів.
2. Виявити та систематизувати психологічні особливості пізнавальної діяльності молодших школярів, що впливають на формування мотивації до навчання.
3. Визначити критерії, показники та рівні розвитку навчальної мотивації молодших школярів до вивчення математики.
4. Визначити комплекс педагогічних умов розвитку мотивації молодших школярів у процесі пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках математики.
5. Розробити програму з розвитку мотивації до вивчення математики у молодших школярів.

Об'єкт дослідження: процес організації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках математики.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи розвитку мотивації, що забезпечують ефективність пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики.

З метою досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань дослідження було застосовано комплекс методів, що охоплюють як теоретичний, так і емпіричний рівні наукового пошуку:

-теоретичні методи: аналіз, узагальнення та інтерпретація психолого-педагогічної й методичної літератури з обраної теми; вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти; моделювання та проектування, що дозволили визначити логіко-структурну побудову дослідження та сформувати методичну основу. Емпіричний блок дослідження включав: педагогічне спостереження за навчальною діяльністю здобувачів початкової освіти; аналіз продуктів їхньої навчальної діяльності; анкетування учасників освітнього процесу; синтез та структурування отриманих даних; проведення констатувального та формувального етапів педагогічного

експерименту; здійснення контрольного зрізу для оцінки ефективності запропонованої методики.

Наукова новизна одержаних результатів:

- Визначено та обґрунтовано комплекс педагогічних умов, що сприяють ефективному розвитку мотивації пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики.
- Розроблено та експериментально апробовано програму з розвитку мотивації до вивчення математики, що базується на інтеграції сучасних педагогічних технологій та прийомів.

Практична значущість одержаних результатів:

- Розроблені педагогічні умови та методики можуть бути використані вчителями початкової школи для підвищення рівня мотивації учнів до вивчення математики.
- Результати дослідження можуть стати основою для розробки навчальних посібників, методичних рекомендацій та програм підвищення кваліфікації педагогів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції, 25 березня 2025 р. «Наступність у навчанні математики в умовах реформи загальної середньої освіти: реалії та перспективи» [13] та на 5-й Міжнародній науково-практичній конференції «Modern Perspectives on Global Scientific Solutions» October 13-15, 2025, Bergen, Norway [31].

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота містить 10 таблиць та 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Психологічні особливості пізнавальної діяльності молодших школярів та їх вплив на формування мотивації до навчання

Пізнавальна діяльність молодших школярів має низку психологічних особливостей, які безпосередньо впливають на формування мотивації до навчання. Це період активного розвитку мислення, уяви, пам'яті та емоційної сфери, що створює унікальні умови для формування внутрішньої мотивації. Молодший шкільний вік (6-10 років) є сензитивним періодом для розвитку пізнавальних процесів та формування ставлення до навчання. Саме в цей час відбувається перехід від ігрової діяльності до навчальної як провідної, що вимагає від дитини усвідомлення її нової соціальної ролі – учня.

Розуміння психологічних особливостей цього періоду дозволяє вчителю цілеспрямовано впливати на формування внутрішньої мотивації до навчання, а не лише на зовнішні стимули. Важливість цього періоду для формування освітньої мотивації підкреслюється в роботах багатьох психологів та педагогів, зокрема: О. Савченко, яка розглядала молодший шкільний вік як період інтенсивного розвитку навчальної діяльності [36]; Г. Костюк, який розглядав навчальну діяльність як головний чинник розвитку мислення та пізнавальних інтересів у молодших школярів [19]; Р. Маєр [47], ідеї якого вказували на те, чим відрізняється навчання, що веде до глибокого розуміння, від простого запам'ятовування.

Проблема активізації пізнавальної діяльності особистості є предметом багатьох психологічних і дидактичних досліджень. У психологічному аспекті вона розглядається крізь призму внутрішньої мотивації, типів і рівнів активності, а також вікових і особистісних особливостей учня. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили І. Бех, М. Забродський, Г. Костюк, Л. Терлецька, Н. Виноградова, О. Ридзе, І. Кулагіна, В. Колюцький та

інші, які акцентували увагу на формуванні способів активності, розвитку інтересів, а також на психологічних механізмах стимулювання навчальної діяльності.

Так, Н. Виноградова та О. Ридзе розглядають пізнавальну діяльність як динамічний процес освоєння людиною навколишнього світу, в ході якого вона здобуває знання, осягає закономірності буття і навчається не лише співіснувати з середовищем, а й свідомо змінювати його. І. Кулагіна та В. Колюцький трактують пізнавальну діяльність як усвідомлену форму активності, спрямовану на вивчення реальності через роботу таких психічних механізмів, як увага, пам'ять, мовлення, мислення та сприйняття. За Л. Виготським, інтелектуальний розвиток полягає у формуванні нових розумових якостей, що забезпечують перехід психічних функцій на вищий рівень, де домінують свідомість і довільність. Пізнання охоплює синтез сенсорного досвіду, аналітичного мислення та практичної взаємодії. Воно супроводжує людину протягом усього життя, проявляється в різних формах діяльності та соціальних контактах, а також реалізується через виконання навчальних і практичних завдань [19, с.97].

У дидактичному контексті активізація пізнавальної діяльності розглядається як системна організація навчального процесу, що сприяє розвитку самостійності, критичного мислення та творчого потенціалу учнів. Саме в освітньому процесі пізнавальна активність набуває чіткої структури, перетворюючись на специфічну форму навчальної діяльності, притаманну лише людині.

Дослідження Н. Бібік [3], Н. Моцик [26], О. Савченко [37], Н.Дикої [15] та інших висвітлюють методичні підходи до побудови навчальних програм, використання інтерактивних технологій і створення освітнього середовища, яке стимулює пізнавальну активність.

Розглянемо психологічні особливості пізнавальної діяльності молодших школярів більш детально. Мислення молодшого школяра розвивається поетапно: від наочно-дієвого (через маніпуляції з предметами) та

наочно-образного, спираючись на образи та уявлення до початків словесно-логічного мислення: від практичних дій з предметами та опори на візуальні образи до перших кроків у словесній логіці. У цьому віці діти починають освоювати аналіз та узагальнення, однак їхні міркування потребують прив'язки до конкретних, знайомих фактів. Абстрактні ідеї залишаються для них складними для сприйняття. Саме тому підхід до навчання відіграє вирішальну роль. Як показує практика, саме можливість застосувати знання та побачити їх практичну користь дає дитині відчуття успішності та розуміння важливості навчання. Дослідження Л. Савченко, Н. Листопад, А. Ніколайчук, Л. Роміциної підкреслюють, що саме включення практичної та ігрової діяльності в освітній процес сприяє розвитку пізнавального інтересу. Коли дитина бачить, що математика не існує «сама по собі», допомагає розв'язувати реальні, хоч і спрощені, життєві ситуації (порахувати гроші, виміряти відстань, скласти розклад, зрозуміти закономірності), вона відчуває: успіх – бо знання працюють на практиці, і вона може ними користуватися; значущість предмета – бо математика стає не абстрактною, а потрібною у житті; мотивацію – бо виникає внутрішнє бажання вчитися далі, щоб мати ще більше інструментів для розв'язання задач. Отже, математика стає життєвим інструментом, яка формує у молодшого школяра впевненість у власних силах, мотивацію до подальшого навчання, здатність застосовувати знання у нових контекстах.

На початку молодшого шкільного віку домінує мимовільна увага. Дитину приваблюють нові, яскраві, несподівані об'єкти та події. Довільна увага, тобто здатність свідомо концентруватися на потрібному об'єкті, ще тільки формується і є нестійкою. Діти швидко втомлюються від одноманітної діяльності. Незважаючи на це, мимовільна увага молодшого школяра, яка виникає до всього яскравого, нового та емоційно забарвленого, залишається провідною.

Ключова характеристика пам'яті в цьому віці – це поступовий перехід від мимовільного та образного запам'ятовування до довільного та

словесно-логічного. Діти краще і швидше запам'ятовують конкретні предмети, обличчя, образи та події, ніж абстрактні визначення та формули. Мимовільне запам'ятовування, особливо емоційно забарвленої інформації, переважає над довільним. Велику роль відіграє механічне повторення. Матеріал, що викликав у дитини сильні емоції (і позитивні, і негативні), запам'ятовується набагато краще і надовше. Цікавий урок, похвала вчителя, захоплююча історія – все це стає «якорем» для запам'ятовування. Школяр може забути правило, але буде пам'ятати, як учитель цікаво пояснював його за допомогою гри чи веселого прикладу. Паралельно з навчанням мисленню (аналізу, порівнянню, узагальненню) у дитини починає формуватися словесно-логічна (сміслова) пам'ять. Вона вчиться запам'ятовувати не дослівно, а розуміючи головну думку, встановлюючи логічні зв'язки в тексті. Ближче до 3-4 класу діти все частіше намагаються переказати текст «своїми словами», скласти план розповіді. Це свідчить про те, що механічне запам'ятовування поступово поступається місцем осмисленому.

Одноманітна діяльність швидко виснажує увагу дитини, що призводить до втрати інтересу. Щоб підтримувати мотивацію на високому рівні, важливо створювати динаміку на уроці. Чергування різних видів роботи – від письма до ігрових вправ, використання ребусів, загадок чи елементів змагання – ефективно утримує увагу та стимулює бажання вчитися. Завдання, що вимагають активного осмислення, пошуку нестандартних рішень, а не просто механічного відтворення, сприяють розвитку довільної уваги та формуванню стійкого інтересу до математики.

Уява у цьому віці дуже яскрава та активна. Спочатку вона має переважно відтворюючий характер (дитина уявляє те, про що читає чи чує). Поступово, під впливом навчання, розвивається і творча уява (здатність створювати нові образи). За визначенням вчених у молодших школярів поступово формується внутрішній план дії – здатність оперувати образами та поняттями без опори на зовнішні предмети. Також починає розвиватися рефлексія – здатність аналізувати власну діяльність, усвідомлювати причини успіхів та невдач.

Розвиток рефлексії є важливим аспектом формування навчальної самостійності, що відзначається в роботах Г. Балла [2] та О. Савченко [36].

Тому для формування мотивації важливо не просто давати готові знання, а спонукати дитину до самостійного пошуку, додумування. Проблемні ситуації, де є кілька можливих рішень, або де необхідно вийти за межі звичних шаблонів, стимулюють мислення та підтримують інтерес до математики. Коли дитина самостійно «відкриває» нове правило чи спосіб розв'язання, це викликає глибоке почуття задоволення та значно підвищує внутрішню мотивацію. Доцільно формувати в дітей уміння осмислювати власні помилки не як прояв невдачі, а як ресурс для навчання, що стимулює позитивне ставлення до освітнього процесу. У молодший шкільний вік характерною рисою сприйняття є його предметна спрямованість, конкретність і виразна емоційна насиченість. Здобувачі легше сприймають те, що можна безпосередньо побачити, почути чи доторкнутися. Абстрактні поняття для них ще складні. Для молодших школярів характерне яскраво виражене емоційне сприйняття світу та навчання. Їхня навчальна діяльність тісно пов'язана з емоціями. Вони прагнуть успіху та схвалення з боку вчителя та однолітків. Теорія самодетермінації, розроблена Е. Десі та Р. Раяном (Deci & Ryan), підкреслює важливість компетентності для внутрішньої мотивації, а відчуття успіху є ключовим для її формування [46].

Позитивні емоції, отримані на уроках математики (радість від правильного розв'язання задачі, задоволення від розуміння нового матеріалу, похвала вчителя), є потужним стимулом для подальшої пізнавальної діяльності. Навпаки, постійні невдачі, критика або надмірно складні завдання можуть викликати негативні емоції (страх, тривогу, апатію) та призвести до втрати мотивації. Вчителю важливо створювати ситуації успіху для кожного учня, надавати посильну допомогу, заохочувати навіть найменші досягнення. Це формує впевненість у своїх силах і зміцнює пізнавальну мотивацію.

Отже, кожен пізнавальний процес у дітей 6-10 років має свою специфіку, яка виступає або рушійною силою, або перешкодою у формуванні бажання вчитися (табл.1.1.).

Табл.1.1

Характеристика пізнавальних процесів та їх вплив на мотивацію

Пізнавальні процеси	Характеристика	Вплив на мотивацію
Сприйняття	Конкретність, предметність, емоційність	Позитивний: Використання яскравої наочності, ігрових елементів, дидактичних матеріалів та практичних завдань (наприклад, лічба на паличках, складання слів з кубиків) викликає у дитини жвавий інтерес та позитивні емоції. Це формує пізнавальний мотив — бажання дізнаватися нове, тому що це цікаво і захоплює. Негативний: Суха, монотонна подача матеріалу, позбавлена візуальної та емоційної підтримки, швидко втомлює дитину, і мотивація до навчання знижується.
Увага	Мимовільність та нестійкість	Формування: Для підтримки уваги і, відповідно, мотивації, вчителю необхідно часто змінювати види діяльності на уроці (письмо, читання, гра, розповідь). Включення елементів несподіванки, проблемних питань ("Як ви думаєте, чому?"), створення ситуації успіху, коли дитина відчуває, що їй вдалося зосередитись і виконати завдання, підживлює мотив досягнення. Ризики: Завищені вимоги до тривалої концентрації без урахування цієї особливості можуть призвести до перевтоми, негативних емоцій і, як наслідок, до формування уникнення невдач замість прагнення до успіху
Пам'ять	Наочно-образна та роль повторення	Позитивний: Навчальний матеріал, поданий у вигляді образів, схем, асоціацій, запам'ятовується легше. Успішне запам'ятовування правил створює позитивне емоційне підкріплення і підвищує самооцінку дитини, що стимулює її вчитися далі. Використання римованих правил, лічилок сприяє легкому засвоєнню і підтримує інтерес. Негативний: Необхідність зазубрювати незрозумілий, абстрактний матеріал викликає спротив і може сформувати негативне ставлення до предмета
Мислення	Від наочно-дієвого до словесно-логічного	Розвиток пізнавальних мотивів: Розв'язання завдань, що маються аналізу та порівняння на конкретних прикладах (наприклад, "Чим схожі і чим відрізняються квадрат і прямокутник?"). Коли дитина самостійно робить невелике відкриття, це викликає радість і бажання долати нові інтелектуальні перешкоди. Соціальні мотиви: Правильно розв'язана задача, похвала вчителя чи батьків за кмітливість задовольняють потребу у визнанні, що є потужним

		ціальним мотивом навчання ("Я вчуся, щоб мене арили", "Я хочу бути розумним").
Уява	Відтворююча та творча	Підтримка інтересу: Завдання типу "Уявіть себе героєм казки", "Придумайте інше закінчення оповідання", малювання ілюстрацій до прочитаного. Це дозволяє задіяти емоційну сферу і підтримувати стабільний інтерес до навчання, особливо в гуманітарних предметах

Отже, мотивація впливає на пізнавальну діяльність молодшого школяра, що підтверджено численними психолого-педагогічними дослідженнями. Без внутрішнього бажання вчитися дитина не буде активно включатися в пізнавальні процеси. У цьому віці мотивація нестабільна, часто зовнішня (похвала, оцінка), але саме у цьому віці закладаються основи внутрішньої мотивації – інтересу до знань як таких.

1.2. Сутнісна характеристика мотивації до навчання: основні підходи, теорії та види мотивації

Розуміння сутності мотивації до навчання є наріжним каменем для розробки ефективних педагогічних стратегій її розвитку, особливо у молодшому шкільному віці.

Мотивація (від лат. *Movere* – рухати) – це складна психологічна категорія, яка інтегрує різні процеси, що спонукають людину до активної діяльності та визначають її спрямованість. Український педагогічний словник дає таке визначення мотивації: «система внутрішніх спонукань, що зумовлюють активність особистості, спрямовану на досягнення певної мети. Вона формується під впливом потреб, інтересів, переконань, емоцій, ідеалів, соціального середовища та власного досвіду» [11, с.231].

У контексті навчання, мотивація відображає внутрішню енергію, яка керує поведінкою учня, його прагненням до знань, ініціативою та наполегливістю.

Феномен мотивації є об'єктом вивчення багатьох психологічних шкіл та напрямків. Загальновизнано, що мотивація – це система чинників, що детермінують поведінку і діяльність людини, а також сукупність мотивів, які

спонукають до певної активності. Вона проявляється через потреби, інтереси, цілі та ідеали, які визначають напрям і характер діяльності індивіда. У широкому розумінні мотиваційна сфера постає як центральна структура особистості, навколо якої формуються такі її характеристики, як життєва спрямованість, система цінностей, переконання, соціальні очікування, емоційні реакції, вольові риси та інші соціально-психологічні компоненти. Мотив при цьому є внутрішнім спонуканням особистості до певної діяльності, пов'язаним із задоволенням її потреб [36].

Навчальна мотивація має комплексну структуру, що включає декілька ключових елементів (*рис. 1.1.*). Серед них виділяють пізнавальні мотиви, які полягають у прагненні здобувати нові знання, усвідомлювати суть явищ та ефективно вирішувати проблеми. Важливою є також група соціальних мотивів – бажання зайняти певну позицію в учнівському колективі, отримати схвалення від дорослих або відповідати суспільним нормам.

Крім того, в структурі присутні мотиви досягнення успіху, які виявляються у прагненні долати перешкоди, покращувати особистісні результати. Мотиваційний комплекс також включає емоційні мотиви, пов'язані з позитивними чи негативними переживаннями, що виникають під час процесу засвоєння матеріалу (наприклад, радість від творчості, задоволення від успіху або страх перед невдачею). Завершують перелік позиційні мотиви – це прагнення особистості до високої оцінки чи похвали, що впливає на її самооцінку.

Теоретичне осмислення мотиву як психологічного явища неможливе без розуміння його функціонального навантаження. Мотивація є визначальним чинником у навчальній діяльності дітей молодшого шкільного віку, оскільки саме вона спонукає їх до активного включення в освітній процес. Також вона виконує спрямовуючу функцію, допомагаючи визначити конкретні цілі та методи їх реалізації. Завдяки регулюючій функції забезпечується належна інтенсивність, стійкість та необхідна наполегливість

навчальної діяльності. Смыслоутворююча функція наділяє навчальні дії індивідуальним, особистісним сенсом.

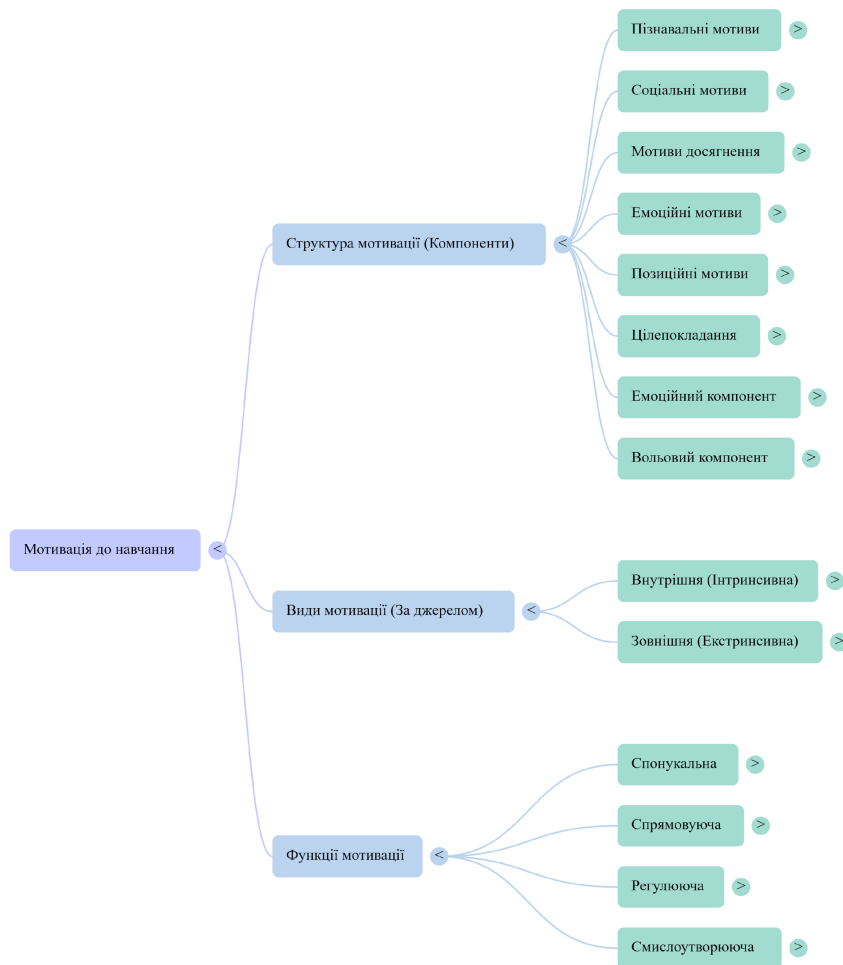

Рис.1.1. Структура навчальної мотивації

Для нашого дослідження важливі погляди Л. Фрідман, М. Матюхіна, В. Кириленко, які розрізняють два основні види мотивації за джерелом спонукання:

1. Внутрішню (інтринсивну) мотивацію. Вона виникає із самої освітньої діяльності. Її основою є природна потреба особистості у пізнанні та саморозвитку. Мотиви походять зсередини, коли процес навчання приносить задоволення, відчуття компетентності, або ж ґрунтується на інтересі до предмета чи творчості.
2. Зовнішню (екстринсивну) мотивацію, яка зумовлена факторами, що знаходяться поза самою діяльністю. Ці чинники можуть бути позитивними

(матеріальна винагорода, похвала, отримання високої оцінки) або негативними (уникнення покарання чи невдачі, тиск з боку батьків).

Мотиваційна система також включає інші взаємопов'язані складові, що визначають спрямованість та стійкість навчальної діяльності:

- ✓ Цілепокладання. Це здатність учня усвідомлено встановлювати перед собою конкретні навчальні цілі та планувати послідовні кроки для їх реалізації. Наявність усвідомлених цілей забезпечує осмисленість і спрямованість навчального процесу.
- ✓ Емоційний компонент. Емоції відіграють значну роль: позитивні переживання (як-от інтерес, радість, здивування) посилюють бажання вчитися, а негативні (тривога, страх, нудьга) здатні пригнічувати його.
- ✓ Вольовий компонент. Ця складова відображає здатність докладати зусиль, необхідних для виконання навчальних завдань, і долати труднощі, навіть якщо завдання не є легкими або цікавими. Воля є необхідною для підтримання навчальної діяльності на належному рівні.

Ці компоненти тісно взаємопов'язані і утворюють єдину систему, що визначає напрямок, інтенсивність та стійкість навчальної діяльності особистості. Для молодшого шкільного віку вкрай важливо розвивати саме внутрішню мотивацію, оскільки вона є більш стійкою та забезпечує глибше й ефективніше засвоєння матеріалу [38, с. 121].

Щоб глибше осягнути, як формується мотивація до навчання, необхідно звернутися до ключових психологічних концепцій, що мають прикладне значення в контексті початкової освіти. Розглянемо їхні основні положення.

Теорія потреб: пізнавальна мотивація виникає після задоволення базових потреб у безпеці, прийнятті, комфорті. А. Маслоу постулює ієрархію потреб, де самоактуалізація (прагнення до максимального використання свого потенціалу, що включає і пізнавальну діяльність) є найвищою потребою. Для молодших школярів це означає, що їхні базові потреби (безпека, приналежність, визнання) повинні бути задоволені, щоб вони могли зосередитися на пізнавальних потребах. Некомфортне середовище, страх

перед оцінкою або відсутність почуття належності до класу може гальмувати розвиток навчальної мотивації.

Теорія очікувань В. Врума (мотивація залежить від очікувань успіху та значущості результату) – одна з найвпливовіших процесуальних теорій мотивації, яка пояснює, як і чому люди приймають рішення діяти в певний спосіб. На відміну від інших теорій, вона ґрунтується на раціональному аналізі ситуації: як людина оцінює свої шанси на успіх і цінність результату. Формула мотивації за Віктором Врумом виглядає так: Мотивація = Очікування $\times$ Інструментальність $\times$ Валентність [8]. За умови, що якщо хоча б один з компонентів дорівнює нулю – мотивація зникає.

Зазначена теорія є надзвичайно ефективною для формування навчальної мотивації в умовах початкової школи. Підвищити очікування учня щодо успіху можна завдяки чітким інструкціям, підтримці та розвитку необхідних навичок. Інструментальність посилюється через прозорі критерії оцінювання та справедливу систему заохочень. Валентність забезпечується індивідуалізованим підходом – урахуванням особистісної значущості результату для кожного учня. Якщо дитина не усвідомлює цінності оцінки або не вірить у вплив власних зусиль на результат, рівень мотивації залишатиметься низьким, навіть за умови цікавості самого завдання.

Діяльнісний підхід (А. Запорожець, Г. Костюк, В.Шпак) не втрачає своєї актуальності й зараз. Згідно з цим підходом, мотив формується і проявляється у діяльності. Навчальна діяльність стає мотивованою тоді, коли вона відповідає актуальним потребам дитини та має для неї особистісний сенс. Мотив навчання виникає в процесі вирішення навчальних завдань, а не передуює їм. Це підкреслює важливість активної, змістовної участі учня в освітньому процесі. Для молодших школярів це означає, що навчання математики має бути організоване як цікава, осмислена діяльність, де учень досліджує, моделює, експериментує, а не пасивно сприймає інформацію.

Теорія поетапного формування розумових дій не є безпосередньо теорією мотивації, але вона має значний вплив на її формування.

Правильно організований процес засвоєння знань, що включає орієнтувальну основу дії, матеріальну (матеріалізовану), зовнішньомовленнєву та внутрішньомовленнєву форми, призводить до формування усвідомлених, стійких та узагальнених знань та вмінь. Успішне виконання дії, що спирається на адекватну орієнтацію, веде до відчуття компетентності та успіху, що є потужним внутрішнім мотиватором. Якщо дитина розуміє, як виконувати завдання з математики, вона відчуває себе впевненіше, і її мотивація зростає.

Теорія самодетермінації (Deci & Ryan) є однією з найбільш впливових у сучасній психології мотивації. Вона стверджує, що для внутрішньої мотивації та благополуччя людини необхідне задоволення трьох базових психологічних потреб:

- ✓ **Компетентність:** відчуття ефективності та майстерності у взаємодії з оточенням. У навчанні це прагнення успішно справлятися із завданнями, відчувати свій прогрес.
- ✓ **Автономія:** відчуття власного вибору та контролю над своїми діями, а не примусу. Для молодших школярів це може бути вибір порядку виконання завдань, способу розв'язання, партнерів по роботі.
- ✓ **Соціальна приналежність:** відчуття зв'язку з іншими, турбота та підтримка. Це важливість позитивних стосунків з учителем та однолітками [46].

Відповідно до цієї теорії, вчитель, створюючи умови для задоволення цих потреб (надаючи вибір, підтримуючи самостійність, створюючи атмосферу прийняття), сприяє розвитку глибокої внутрішньої мотивації молодших школярів до навчання математики.

Українські дослідники активно розробляють проблеми навчальної мотивації молодших школярів, підкреслюючи роль пізнавального інтересу, емоційного ставлення до навчання та зв'язку навчальних мотивів з життєвими цілями дитини. Особлива увага приділяється формуванню здатності до

саморегуляції навчальної діяльності та позитивної «Я-концепції» учня (концепція навчальної мотивації О. Савченко, 2007; М. Алексєєва, 2010) [1; 36].

На основі аналізу розглянутих у п.1.1. структурних компонентів, функцій та психологічних теорій можна зробити такі ключові висновки щодо мотивації до навчальної діяльності:

1. Динамічна та багатофакторна природа. Мотивація не є статичною характеристикою, а виступає як динамічна система, що формується в результаті складної взаємодії внутрішніх потреб (інтерес, саморозвиток, прагнення до компетентності) і зовнішніх стимулів (оцінки, похвала).
2. Пріоритетність внутрішньої мотивації. Найбільш стійким та глибоким джерелом навчання є внутрішня (інтринсивна) мотивація, яка забезпечує задоволення від самого процесу. Її формування критично залежить від задоволення трьох базових психологічних потреб: автономії, компетентності та пов'язаності.
3. Мотивація формується у діяльності. Згідно з діяльнісним підходом, мотив не є лише передумовою, а виникає та зміцнюється безпосередньо у процесі вирішення навчальних завдань, коли ця діяльність набуває особистісного сенсу для учня.
4. Успішне формування мотивації, особливо у молодших школярів, залежить від створення безпечного та комфортного середовища (задоволення базових потреб за Маслоу). Навчальний процес має бути осмисленим, активним та емоційно насиченим, оскільки позитивні емоції (радість, інтерес) посилюють бажання вчитися, а негативні (страх, тривога) гальмують його.
5. Необхідність саморегуляції. Сучасні дослідження підкреслюють важливість розвитку в учнів здатності до саморегуляції навчальної діяльності та формування позитивної «Я-концепції», що є запорукою стійкості навчальних мотивів

Таким чином, сутнісна характеристика мотивації до навчання полягає в її динамічному та багатофакторному характері, що визначається взаємодією внутрішніх потреб особистості та зовнішніх стимулів середовища. Для молодших школярів це означає, що успішне формування мотивації до вивчення математики залежить від того, наскільки навчальний процес задовольняє їхні базові психологічні потреби, чи є він осмисленим, активним, емоційно насиченим та орієнтованим на успіх.

1.3. Специфіка мотивації до вивчення математики у молодшому шкільному віці: фактори та детермінанти формування

Мотивація до вивчення математики у молодших школярів має свою унікальну специфіку, зумовлену як віковими особливостями пізнавальних процесів, так і природою самого предмету. Розуміння цих особливостей є критично важливим для розробки ефективних педагогічних стратегій, спрямованих на формування стійкого інтересу до математичних знань та вмінь.

На молодший шкільний вік припадає інтенсивний розвиток пізнавальної сфери, що безпосередньо впливає на формування мотивації до вивчення математики (рис.1.2.).

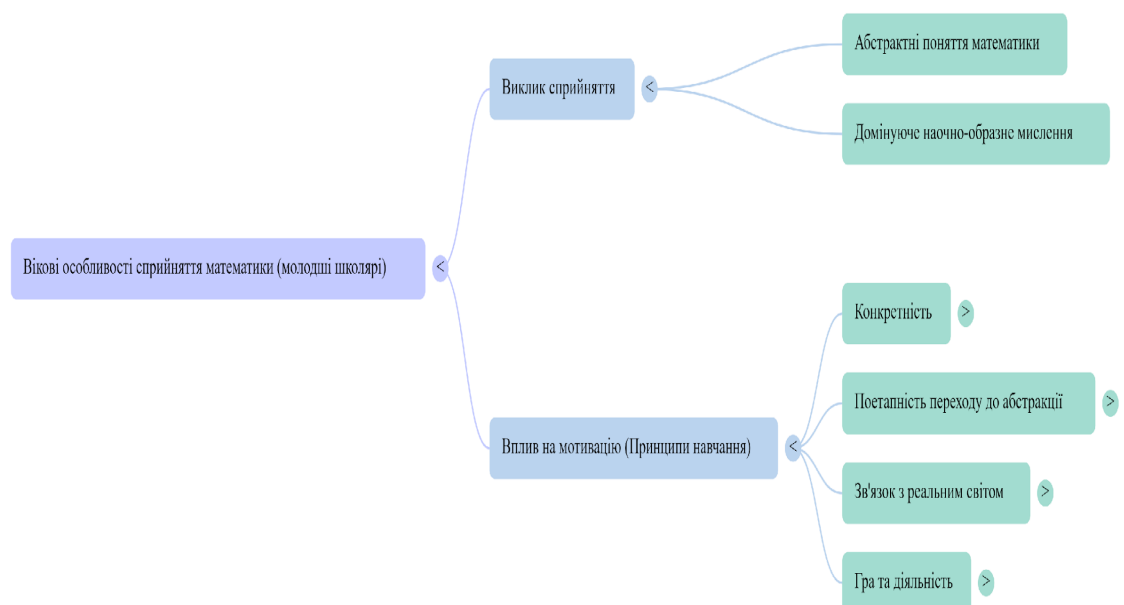

Рис.1.2. Вікові особливості сприйняття математики молодшими школярами

Розглядаючи у п.1.1. та 1.2. особливості розвитку пізнавальної сфери молодшого школяра, ми дійшли висновку, що у цьому напрямку неабиякого значення набуває як внутрішня, так і зовнішня мотивація.

Внутрішня мотивація є найціннішою, оскільки вона виходить із самої дитини. Її основними рішійними силами є:

1. Пізнавальний інтерес. Внутрішній інтерес до математики, прагнення до її пізнання, є найстійкішим видом мотивації. Він формується через задоволення потреби в новизні, подоланні труднощів та відчутті особистісного зростання [37].
2. Емоційне ставлення до предмета. Позитивні емоції (радість, задоволення, цікавість) стимулюють діяльність, тоді як негативні (страх, тривога, нудьга) її гальмують. Створення сприятливого емоційного клімату на уроках математики є фундаментом для розвитку мотивації [32].
3. Почуття компетентності. Радість від успішно розв'язаної задачі, відчуття «Я можу!». Кожен маленький успіх зміцнює віру у власні сили та спонукає молодшого школяра до нових звершень.

Зовнішня мотивація пов'язана із зовнішніми стимулами та соціальним середовищем. До неї ми віднесли:

1. Оцінку: бажання отримати високий бал, похвалу від вчителя чи батьків. Хоча оцінка є важливим інструментом, надмірна концентрація на ній може знизити внутрішній інтерес.
2. Соціальне визнання: прагнення відповідати очікуванням дорослих, бути «хорошим учнем» в очах вчителя та однокласників.
3. Уникнення покарання: страх отримати погану оцінку, зауваження або викликати незадоволення батьків. Цей тип мотивації є найменш продуктивним.

Як свідчить аналіз педагогічних джерел [9; 14; 19; 21; 26; 30; 33; 37; 43; 44], ключовими психологічними чинниками, які впливають на сприйняття цього предмета, є:

1. Перехід від конкретного до абстрактного мислення. У молодшому шкільному віці домінує образне мислення, однак саме в цей час важливо закладати основи логічного та абстрактного мислення. Оскільки математика базується на абстрактних символах і поняттях, її засвоєння може ускладнюватися без поступового переходу від конкретних уявлень до узагальнених структур. Щоб уникнути труднощів у сприйнятті математичних понять, необхідно забезпечити плавний перехід від конкретних образів до абстрактних моделей. Відсутність такого «містка» може призвести до відчуження від предмета та зниження мотивації, оскільки дитина не бачить сенсу і зв'язку з реальністю. Г. Костюк, О. Савченко, Н. Побірченко підкреслювали, що успішність формування навчальної діяльності залежить від того, наскільки вона є осмисленою для дитини; навчання стає справжнім лише тоді, коли дитина розуміє його сенс і бачить, як знання працюють у житті.
2. Розвиток саморегуляції та довільності. Здатність довільно керувати своєю увагою, пам'яттю, мисленням формується саме в початковій школі. Математика вимагає значної концентрації, послідовності у діях, здатності до самоконтроля. Якщо ці якості не розвинені достатньо, це може призвести до швидкої втомлюваності, помилок та фрустрації, що негативно впливає на мотивацію. Дослідження П. Гальперіна щодо поетапного формування розумових дій демонструють, як системне навчання може сприяти розвитку цих якостей та, як наслідок, підвищенню впевненості та мотивації. Провідна роль навчальної діяльності. Перехід до навчальної діяльності як провідної вимагає формування «позиції учня», що включає відповідальність, дисципліну та прагнення до пізнання. Однак, якщо математика сприймається як

сукупність нудних правил та прикладів, ця позиція може бути нестійкою. О. Савченко наголошувала на необхідності організації такого навчання, яке б розвивало теоретичне мислення та пізнавальний інтерес, роблячи сам процес засвоєння знань привабливим.

3. Вплив зовнішнього середовища. Позиція вчителя, його стиль викладання (авторитарний/демократичний), його ентузіазм, здатність зацікавити, вміння створити ситуації успіху є вирішальними. Вчителі, які застосовують особистісно-орієнтований підхід, ефективніше формують внутрішню мотивацію (Deci & Ryan, 2000). «...перебіг будь-якого процесу на уроці більшою мірою залежить від вчителя. Якщо він просто розповідає учням нову тему, користуючись лише підручником, бере завдання лише звідти, то, звичайно, дітям буде не цікаво. Тому педагог має якомога більше урізноманітнювати види робіт у процесі вивчення усіх навчальних предметів і математики, особливо; повинен вкорінювати у своїй свідомості те, що в умовах розвитку сучасних інформаційних технологій, навчання у школі без їхнього використання не можливе» [46].
4. Ставлення батьків до математики, їхня підтримка, допомога, а також атмосфера в родині щодо навчання, суттєво впливають на мотивацію дитини. Залучення дитини до спільних справ, що вимагають математичних навичок (наприклад, приготування їжі за рецептом, планування бюджету покупок, настільні ігри), показує, що математика – це не лише шкільний предмет, а корисний інструмент.
5. Соціальне оточення та однолітки також можуть відігравати роль у формуванні мотивації до математики. Схвалення або несхвалення з боку однолітків, конкуренція або співпраця визначає успішність у навчанні.
6. Особливості навчальної діяльності з математики. Сам предмет математики має величезний потенціал для зацікавлення учнів. Уроки математики є ідеальним полем для розвитку логічного мислення, вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати. Включення в уроки логічних задач, головоломок, ребусів та історичних фактів про

математику значно розширює кругозір та стимулює інтерес. Коли дитина бачить прогрес у своїх логічних здібностях, це стає потужним внутрішнім мотиватором.

7. Проблемно-пошукова діяльність. Задачі, що вимагають нешаблонного мислення, гіпотез, експериментів, стимулюють пізнавальний інтерес. Дослідження Ж. Піаже про активну конструкцію знань дитиною підтверджують, що власне «відкриття» є більш мотивуючим, ніж пасивне сприйняття.
8. Ігрові технології та дидактичні матеріали. Для молодших школярів гра залишається важливою формою пізнання. Використання математичних ігор, загадок, ребусів, інтерактивних завдань (як зазначає українська дослідниця М. Алексєєва, 2010) робить навчання привабливим, знижує рівень тривожності та підвищує мотивацію [1].
9. Суб'єктивні фактори учня: «Я-концепція» та самооцінка. Уявлення дитини про свої здібності до математики суттєво впливає на її мотивацію. Високий рівень самооцінки та впевненість у власних можливостях, що формуються через досвід успіху та підтримку з боку педагога, виступають потужними чинниками мотивації. Натомість занижена самооцінка й очікування невдачі спричиняють уникнення навчальної активності, зокрема в математичній сфері.

Окрім загальних психологічних детермінант, існує низка специфічних факторів, які безпосередньо впливають на формування мотивації саме до математики. Серед них виокремили важливі чотири фактори.

Перший фактор – це характер математичного матеріалу. Математика оперує абстрактними поняттями (число, фігура, операція), які не мають безпосередніх аналогів у реальному світі. Це створює труднощі для дітей з наочно-образним мисленням. Мотивація зростає, коли абстрактне стає зрозумілим через конкретизацію, візуалізацію та практичне застосування. Українські методисти, дидакти, такі як М. Богданович, О. Савченко, Н.

Листопад, С. Скворцова, О. Онопрієнко, постійно підкреслюють важливість використання наочності під час вивчення математики у початковій школі [39].

Другий фактор – логічність та системність. Математика – це логічно побудована система. Розуміння зв'язків між поняттями, усвідомлення послідовності кроків у розв'язанні задачі є джерелом інтелектуального задоволення та пізнавальної мотивації. Проблемні ситуації, де учні самостійно шукають логічні рішення, є ефективним засобом стимулювання інтересу.

«Для розвитку пізнавальної активності в молодших школярів загальнопізнавальні вміння необхідно формувати в чіткій послідовності (поетапно) та в системі, починаючи з найпростішого, а саме: створення мотиваційної готовності учнів до виконання певного виду діяльності, засвоєння зразка дій, первинне застосування вмінь виконувати тренувальні вправи» [33].

Третій фактор – точність та однозначність. Математика характеризується чіткістю та однозначністю, що, з одного боку, сприяє формуванню впевненості у правильності розв'язання, а з іншого – може породжувати страх припуститися помилки, який гальмує мотивацію до навчання. Тому важливо забезпечити навчальне середовище, в якому помилка сприймається як природна складова пізнавального процесу, а не як причина для тривоги чи осуду.

Четвертий фактор – навчання через діяльність та гру. Молодші школярі найкраще опановують матеріал, коли вони залучені до активної діяльності та гри. Використання математичних ігор, логічних завдань, конструювання або навіть розв'язування своєрідних «математичних» детективів сприяє не лише вдосконаленню математичного мислення, але й створює позитивне емоційне тло, що є критично важливим для формування стійкої мотивації. Цей підхід, що підкреслює активну роль дитини у побудові власних знань, підтверджується дослідженнями Ж. Піаже. Необхідно постійно ілюструвати, як і де математичні знання застосовуються в реальному житті – чи то в

процесі покупок, вимірювань, чи для орієнтації в часі. Така прикладна спрямованість робить навчальний предмет «живим» і значно підвищує інтерес до нього. Ідеї про важливість прикладної значущості математики активно розвиваються в сучасних педагогічних дослідженнях (зокрема, Г. Бевз, В. Бевз, С. Скворцової, О. Онопрієнко, О. Митник, Н. Листопад, О. Радченко).

У сучасну епоху розвитку інформаційного суспільства, прагнення особистості до високих результатів діяльності набуває статусу провідної життєвої цінності. Зростає потреба в людях, здатних до самостійного навчання, активної соціальної участі, формування і відстоювання власної позиції, відповідального ставлення до власних дій. Ці вимоги є актуальними не лише для учнів старших класів, а й для молодших школярів.

Мотивація навчання дітей молодшого шкільного віку в умовах інформаційного суспільства постає як важливе й актуальне питання, оскільки навчальні стимули сучасних учнів суттєво відрізняються від мотивацій попередніх поколінь. Усвідомлення специфіки мотивації молодших школярів дозволяє педагогам ефективніше організовувати освітній процес, зокрема – адаптувати та створювати навчальні програми й плани, які в умовах Нової української школи максимально відповідатимуть інтересам дітей.

Отже, ефективне формування мотивації вимагає комплексного підходу, що враховує як внутрішні психологічні детермінанти, так і зовнішні фактори освітнього середовища. Для успішного формування мотивації до вивчення математики в учнів молодшого шкільного віку педагог має глибоко усвідомлювати вікові психологічні особливості дітей, що визначають їхню навчальну активність та ставлення до предмета. Перетворення абстрактних математичних понять на доступні та цікаві через наочність, ігрову діяльність, створення ситуацій успіху та постійне підкріплення позитивними емоціями – це ті ключові напрямки, які дозволять сформувати стійкий інтерес до царини чисел та форм.

Мотивація є визначальним чинником, що активізує ключові психічні процеси особистості – увагу, сприймання, пам'ять, уявлення, уяву та мислення. У контексті дидактики її доцільно розглядати як одну з провідних умов ефективної організації пізнавальної діяльності учнів, оскільки саме мотиваційна сфера забезпечує внутрішню потребу в навчанні, сприяє формуванню позитивного ставлення до освітнього процесу та розвитку навчальної ініціативи.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Методики та організація педагогічного експерименту: визначення критеріїв та показників рівня розвитку мотивації здобувачів

З метою з'ясування реального стану процесу розвитку в учнів початкової школи мотивації до вивчення математики нами було проведено констатувальне дослідження. Його мета полягала в емпіричному вивченні особливостей розвитку мотивації до математики у молодших школярів у контексті організації пізнавальної діяльності.

Для реалізації поставленої мети були визначені такі завдання констатувального етапу:

1. Визначити критерії, показники та рівні сформованості мотивації до вивчення математики в учнів початкових класів.
2. Обрати комплекс методик, які дозволяють оцінити рівень сформованості мотивації до математики у молодших школярів.
3. Провести емпіричне дослідження рівня сформованості мотивації до вивчення математики та здійснити узагальнення отриманих результатів.

У дослідженні нами окреслено критерії та відповідні показники. Під терміном «критерій» розглядається сукупність ознак, що слугують основою для оцінювання досліджуваного явища. Поняття «показник» трактується як

елемент, що відображає зміст критерію, з яким він корелює, а також може його доповнювати або уточнювати [16].

Рівень сформованості кожного критерію визначається через певну межу – рівень, який виступає узагальненою категорією, що дає змогу чітко охарактеризувати якість та ступінь сформованості об'єкта дослідження.

З метою визначення релевантних критеріїв мотивації нами було здійснено аналіз низки науково-педагогічних досліджень, присвячених проблемі формування навчальної мотивації учнів. У процесі опрацювання літературних джерел виявлено, що різні автори – зокрема О. Дубасенюк, І. Зязюн, Л. Карамушка, А. Маркова – пропонують власні підходи до класифікації критеріїв мотивації.

Серед найчастіше згадуваних критеріїв мотивації у наукових працях виділяються такі:

- Пізнавальний інтерес – рівень зацікавленості учнів у змісті навчального матеріалу, прагнення до самостійного пізнання.
- Ціннісна орієнтація – усвідомлення значущості навчання для особистісного розвитку, життєвих цілей і майбутньої професійної діяльності.
- Емоційне ставлення до навчання – наявність позитивних емоцій, задоволення від навчального процесу.
- Вольова саморегуляція – здатність учня долати труднощі, проявляти наполегливість і самостійність у навчальній діяльності.
- Рівень внутрішньої мотивації – домінування внутрішніх мотивів над зовнішніми (оцінки, похвала, контроль).
- Активність у навчальній діяльності – ініціативність, участь у проєктах, обговореннях, дослідницьких завданнях.

Ці критерії дозволяють комплексно оцінити мотиваційний компонент навчальної діяльності та слугують основою для подальшого емпіричного дослідження.

Виходячи з аналізу наукових джерел, було визначено основні критерії, що характеризують навчальну мотивацію дітей молодшого шкільного віку до

вивчення математики. Ці критерії згруповано відповідно до трьох рівнів її сформованості, що відображено у таблиці 2.1.

Табл. 2.1.

Критерії, показники рівня розвитку мотивації здобувачів

Критерії розвитку мотивації	Показники за рівнями розвитку мотивації		
	Високий	Середній	Низький
Пізнавальний інтерес	Подобається виконувати складні завдання. Має сильний пізнавальний мотив, чітке результативне завдання, переживає за оцінки	Не завжди виконує складні завдання. Переважає нестійкий інтерес. Рідко прагне поділитися новими знаннями з іншими.	Відсутність інтересу до вивчення математики. Не прагне самостійно знайти необхідну інформацію.
Реакція на оцінки, похвалу	Вчиться, щоб отримати хорошу оцінку, заради похвали вчителя та батьків. Переживає через отримання негативних оцінок.	Виконує старанно всі завдання, запропоновані вчителем. Не сильно засмучується через отримання негативних оцінок.	Виконує всі завдання не заради отримання хорошої оцінки. Прагне отримувати нові знання
Позитивне ставлення до	спішно виконує всі завдання, чітко виконує вказівки вчителя, переживає через негативні оцінки	Комфортно відчуває себе на уроках. Ходить до школи, щоб спілкуватися з	Неохоче відвідує уроки математики. Є труднощі в навчальній

вивчення математики		однолітками, учителем. Переважають соціальні мотиви, подобається статус учня.	діяльності, під час виконання завдань з математики. Школа сприймається як вороже середовище, може проявлятися відмова від виконання, запропонованого вчителем завдання.
Вольова саморегуляція	Демонструє стійку здатність до самоконтролю в навчальній діяльності. Виявляє наполегливість у виконанні завдань, навіть за наявності труднощів. Самостійно планує навчальні дії та дотримується поставлених цілей. Вміє регулювати емоції, не втрачає мотивацію при невдачах. Виконує завдання без нагадувань, проявляє ініціативу.	учень здатен контролювати поведінку, але потребує періодичних зовнішніх стимулів (підказок, нагадувань). Може завершити завдання, якщо воно не надто складне або цікаве. Частково планує свої дії, але не завжди дотримується плану. Емоційна стійкість помірна: невдачі можуть викликати розчарування, але не призводять до	учень часто потребує зовнішнього контролю та постійних нагадувань. Швидко втрачає інтерес до завдання при виникненні труднощів. Не вміє самостійно планувати або регулювати навчальні дії. Емоційно нестабільний: невдачі викликають сильне розчарування або відмову від діяльності.

		повної втрати мотивації. Ініціативність проявляється ситуативно	
--	--	---	--

Для визначення рівня розвитку мотивації до вивчення математики ми використовували такі психологічні та педагогічні методики (додаток А):

Анкета «Моя мотивація до навчання» для оцінки навчальної мотивації (М. Матюхіна), яка складається з чотирьох частин. Інструкція для учня: уважно прочитай кожне твердження й познач, наскільки воно тобі підходить (від 1 - «зовсім не про мене» до 5 - «дуже про мене»).

Блок 1. Пізнавальні мотиви

1. Мені цікаво дізнаватися нове, навіть якщо це складно.
2. Я люблю розв'язувати задачі, щоб зрозуміти, як працює світ.
3. Навчання допомагає мені відчувати себе розумнішим і впевненішим.

Блок 2. Соціальні мотиви

4. Я хочу добре вчитися, щоб порадувати батьків і вчителів.
5. Мені важливо бути прикладом для друзів у класі.
6. Я відчуваю, що мої знання можуть допомогти іншим.

Блок 3. Екологічна та громадянська мотивація

7. Я хочу навчатися, щоб робити світ чистішим і безпечнішим.
8. Мені цікаво, як математика й інші предмети можуть допомогти захистити природу.

Блок 4. Цифрова та сучасна мотивація

9. Я люблю використовувати комп'ютерні програми й ігри для навчання.
10. Мені подобається, коли навчання пов'язане з сучасними технологіями.

Блок 5. Емоційна мотивація

11. Навчання допомагає мені відчувати радість і гордість за себе.
12. Коли я долаю труднощі у навчанні, я відчуваю, що стаю сильнішим.

Обробка результатів

- Високі бали (4–5) у певному блоці → провідний мотив учня.
- Середні бали (2–3) → мотиви, які можна розвивати.
- Низькі бали (1) → сфери, де потрібна підтримка (емоційна, соціальна чи пізнавальна).

З метою виявлення інтересів та навчальних уподобань учнів 2 класу ми використали методику вибору улюблених шкільних предметів. Методика

допомагає зрозуміти, які предмети викликають у здобувачів найбільше зацікавлення, позитивні емоції та внутрішню мотивацію. Що важливо для формування індивідуальної освітньої траєкторії, особливо в умовах Нової української школи, де акцент робиться на особистісно орієнтованому навчанні. Враховуючи, що учні 2 класу ще не завжди можуть усвідомлено оцінити свої вподобання, тому методику використовували в ігровій формі з використанням візуальних матеріалів.

Методика «Незавершені речення» (за Ж. Нюттеном, адаптована О. Титаренко), була спрямована на виявлення емоційного ставлення здобувачів до математики. Методика базується на ідеях Ж. Нюттена (мотиваційна перспектива) та О. Титаренко (діагностика емоційного стану через мовленнєві конструкції), адаптована для молодших школярів, яка дозволяє виявити емоційне ставлення до математики через завершення фраз типу: «На уроці математики я...», «Мені подобається, коли...», «Найбільше мені подобається, коли вчитель...», «Якщо я неухвальный на уроці, то...», «Коли я не розумію щось на уроці, то...», «Якщо я чогось не розумію під час виконання домашнього завдання, то...», «Я радію, коли на уроці математики...», «Я завжди можу перевірити, чи правильно...», «Я ніколи не можу визначити, чи правильно...», «Якщо мені щось потрібно запам'ятати, то...», «Мені завжди цікаво, коли на уроці...», «Мені завжди не цікаво, коли на уроках». Респондентам пропонуються незавершені речення, які вони мають доповнити думкою. Відповіді не повинні обмежуватися варіантами, вони вільні, спонтанні, що дозволять виявити неусвідомлені установки, страхи, бажання, цінності.

Дана методика досліджує мотиваційну сферу учнів, які потреби, прагнення та цілі домінують у поведінці, їх ставлення до вивчення математики, емоційний фон: тривожність, страхи, впевненість, очікування, самооцінку та рівень сприйняття. Узагальнюючи результати тестування, за кожним незакінченим твердженням визначають відсоток учнів, чий відповіді відбивають позитивні настанови, оцінки та настрої, і відсоток учнів, чий відповіді на ці запитання відобразили негативні настанови.

Методика «Драбинка успіху» дає можливість діагностувати рівень мотивації та готовності до навчання. Це інструмент формувального оцінювання, який поєднує елементи рефлексії, самооцінки та мотиваційного розвитку учнів. Її сутність полягає в тому, що учні самостійно визначають свій рівень просування у навчанні, позначаючи «сходинок», на якій вони себе бачать у засвоєнні певної теми з математики. Основна ідея методики полягає у тому, що учням пропонується уявна або графічна шкала (сходи), де кожна сходинка відповідає певному рівню знань, умінь або впевненості. Через усвідомлення свого місця на «сходах» учень формує внутрішню мотивацію

до підйому – тобто до подальшого навчання. Умовна шкала має такий вигляд (рис.2.1):

Рис.2.1. Драбинка успіху у вивченні математики

Учні вчаться аналізувати власні досягнення та труднощі. Сходишки не мають оцінювального характеру, а радше стимулюють учня до саморозвитку. Педагог бачить, на якому рівні перебуває кожен учень, і може адаптувати підтримку.

Методика «Виявлення мотивації учіння» за В. Кириленком, сутність якої полягає у вивченні структури навчальної мотивації здобувачів через аналіз їхніх ставлень, ціннісних орієнтацій та внутрішніх спонукань до навчальної діяльності. Для проведення методики ми використали картки з мотиваційними твердженнями (адаптована методика В. Кириленка) – учні обирають ті, що їм найбільше підходять (наприклад: «Я хочу добре знати математику, бо...» «Я навчаюсь тому, що ...»), що дозволяє класифікувати мотиви (пізнавальні, соціальні, особистісні, зовнішні). Методика дозволяє визначити рівень мотивації: високий, достатній, середній, низький або негативний.

Методика включає 17 тверджень-запитань, до кожного з яких учасникам пропонується обрати одну з двох відповідей – «так» або «ні» (зміст запитань у додатку А). Відповідь позначається знаком «+» у відповідній клітинці поруч із запитанням. Формулювання запитань розроблено таким чином, щоб виявити різні типи навчальної мотивації – як внутрішню, так і зовнішню, а також її позитивні (орієнтація на успіх) та негативні (уникнення невдачі) прояви.

Обробка результатів:

- Відповіді на запитання № 3, 4, 11 свідчать про наявність внутрішньої позитивної мотивації до навчання.
- Запитання № 1, 5, 9 – дозволяють оцінити сформованість зовнішньої позитивної мотивації.

- Відповіді на № 2, 6, 7 – вказують на зовнішню негативну мотивацію (уникнення труднощів).
- Запитання № 13, 8, 16 – спрямовані на виявлення соціальної значущості навчальної діяльності для учня.
- Запитання № 10, 12, 14, 15 – допомагають визначити рівень мотивації, пов'язаної з престижністю навчання.
- Відповідь на запитання № 17 – дає змогу з'ясувати, який вид навчальної діяльності є для учня найбільш привабливим і результативним.

2.2. Діагностика вихідного рівня мотивації здобувачів 2 класу до вивчення математики (констатувальний етап)

Експериментально-дослідна робота була проведена на базі Миколаївського ліцею №55 Миколаївської міської ради Миколаївської області. Експериментом було охоплено 29 здобувачів 2-В класу, та 28 здобувачів 2-Г класу, які навчалися за Типовою освітньою програмою. Учні 2-В класу було визначено як експериментальний клас, а учнів 2-Г класу як – контрольний клас.

Аналіз результатів дослідження. Обробка результатів проводилася через підрахунок загальної суми балів відповідно до ключів методик.

Так, для оцінювання навчальної мотивації було використано методику М. Матюхіної, яка включала дві складові: проєктивну (малювання на задану тему) та анкетування. Аналіз дитячих малюнків здійснювався за такими критеріями: ставлення до школи, навчального процесу, окремих предметів (визначення їх значущості), а також емоційне забарвлення зображеного.

Аналіз дитячих робіт показав, що здебільшого на малюнках учні зображали навчальні ситуації – це перший тип зображень. Серед них – сцени з уроків (класна дошка з математичними виразами чи задачами), вчителька у класі (іноді з іменем), учнівські меблі, а також шкільне приладдя – підручники, зошити, ручки, олівці, альбоми, рюкзаки тощо. Особливу увагу під час аналізу приділяли деталям, які вказують на конкретні навчальні предмети або орієнтацію на оцінювання. Такі елементи свідчать про те, що

навчання є для дитини особистісно важливою діяльністю, зображення вчителя може говорити про особистісну значущість для дитини.

Малюнки з навчальними сюжетами демонструють позитивне ставлення до школи, високий рівень мотивації, активну участь у навчальному процесі та наявність пізнавальних мотивів. Частка учнів, які обрали навчальні теми для зображення, становила: 35% серед учнів 2-В класу; 39% серед учнів другого Г класу.

Другий тип зображень – ситуації поза навчанням. Наприклад, зображення самої будівлі школи (зовні або зсередини), іноді з підписами на кшталт: «Я люблю свою школу», «Моя школа – найкраща»; шкільне середовище. Зображення здобувачів демонструють емоційну прив'язаність до школи, позитивне сприйняття освітнього середовища, але не завжди свідчать про навчальну мотивацію. Такі малюнки були притаманні учням 2-В класу. найменшим чином – учням 2-Г класу.

Третій тип зображень – ігрові сюжети. До них належать сцени, що відображають перерву або інші позаурочні моменти: шкільний двір із атрибутами для ігор (м'ячі, тенісні ракетки), ігрові зони в класі, іграшки. Також діти зображали предмети, що є у шкільному просторі – вікна, квіти на підвіконнях, плазму, планшети, шкільні меблі, спортивний майданчик. Для таких учнів пріоритетною є не навчальна, а інша діяльність, зокрема ігрова. Їхні малюнки свідчать про позитивне ставлення до школи, але мотивація до навчання поступається мотивації до гри.

Частка учнів, які обрали ігрову тематику у 2-В класі – 32%; 22% у 2-Г класі. Важливо відзначити, що здобувачів, котрі відмовилися від виконання завдання або не створили жодного малюнка не було зафіксовано.

Для уточнення мотиваційних орієнтацій дітей, які виконували малюнкову частину методики, було проведено індивідуальні бесіди. Учні ставили запитання, що допомагали розкрити зміст зображеного:

- «Що саме ти намалював?»
- «Чому обрав цей предмет або ситуацію?»

– «Що тобі подобається у школі?»

На основі аналізу малюнків можна зробити висновок: найвищі показники навчальної мотивації спостерігаються у 2-В класі, тоді як у 2-Г класі вони нижчі.

Анкетні запитання, включені до методики М. Матюхіної, дозволили дослідити рівень навчальної мотивації здобувачів у 2-В класі, яку визначили як експериментальну групу та у 2-Г класі, яку визначили як контрольну групу, а також їхнє ставлення до школи, уроків математики, учителя, однокласників і самого освітнього процесу. На основі отриманих результатів було виокремлено чотири рівні мотивації:

Перший рівень – високий. Учні, які дали позитивні відповіді на ключові запитання анкети, демонструють високий рівень мотивації та активності в навчанні. Таких учнів – 17% у 2-В класі, 118% у другому Г класі. Вони мають виражений пізнавальний інтерес, прагнуть досягати високих результатів, сумлінно та відповідально виконують завдання, уважно слідуєть вказівкам учителя і глибоко переживають через незадовільні оцінки.

Другий рівень – середній (добрий). Цей рівень мотивації виявлено у 34% учнів 2-В класу та 32% учнів у 2-Г класі. Учні з таким рівнем успішно справляються з навчальними завданнями, демонструють старанність, але менш залежні від суворих норм і вимог. У їхніх малюнках переважають навчальні сцени – уроки, вчителі, однокласники.

Третій рівень – низький. Виявлений у 32% учнів 2-В та 2-Г класів. Діти з таким рівнем позитивно ставляться до школи, проте більше цікавляться її позанавчальними аспектами. Їхні пізнавальні мотиви менш розвинені, а головною причиною відвідування школи є спілкування з друзями та педагогами. На малюнках переважають зображення шкільного середовища – будівлі, подвір'я тощо.

Четвертий рівень – негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація, не виявлено в жодного учня початкових класів. Зафіксований лише серед учнів 2-В та 2-Г класів низький рівень (17%). Ці школярі неохоче

відвідують навчальний заклад, не виявляють зацікавленості у виконанні завдань, стикаються з серйозними труднощами в навчанні, часто відволікаються на сторонні заняття. Їхні малюнки містять переважно ігрові сюжети, які лише опосередковано пов'язані з навчанням.

У таблиці 2.2. представлено результати діагностики рівня сформованості позитивної навчальної мотивації у другокласників, проведеної за методикою Н. Лусканової.

Табл.2.2.

Рівні сформованості позитивної навчальної мотивації учнів 2 класу за методикою М. Матюхіної

Рівні сформованості мотивації учіння	Експериментальний клас 2-А		Контрольний клас 2-Б	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	5	17	5	18
Достатній	10	34	9	32
Середній	9	32	9	32
Низький \ негативний	5	17	5	18
Негативне ставлення до школи	0	0	0	0

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити такі висновки:

- Високий рівень мотивації до навчання зафіксовано у 5 учнів, що становить по 17 % у кожному з досліджуваних класів – експериментальному та контрольному.
- Достатній рівень виявлено у 10 учнів: 34 % – в експериментальному класі та 32 % – у контрольному.
- Середній рівень мотивації мають 9 учнів, по 32 % у кожному з класів.
- Низький рівень зафіксовано у 5 учнів: 17 % в експериментальному та контрольному класах.

Другою методикою, яку ми обрали для вивчення структури навчальних інтересів молодшого школяра є методика вибору улюблених шкільних предметів. За інструкцією, здобувачі початкової школи серед усіх предметів мали обрати чотири предмети, що їм подобаються. Першим повинен бути той, що найбільше їх цікавить.

Результати опитування показали, що у 2-В класі найбільшу кількість голосів отримав предмет «Я досліджую світ», за ним – фізична культура та мистецтво викликають менший інтерес.

У 2-Г класі найулюбленішими дисциплінами стали англійська мова, фізична культура; менш популярними виявилися читання, математика.

Таким чином, серед першокласників і другокласників, які навчаються за програмою НУШ, найпопулярнішим є курс «Я досліджую світ», що охоплює кілька освітніх напрямів та англійська мова. Результати тестування за методикою «Драбина успіху» представлені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Результати тестування за методикою «Драбина успіху»

Рівні сформованості мотивації учіння	Експериментальний клас		Контрольний клас	
	Кількість	%	Кількість	%
Зовнішня	18	62	17	61
Внутрішня	11	38	10	36

Аналіз результатів діагностики за методикою «Драбина успіху» засвідчує, що більшість здобувачів 2-В класу обрали сходинку, яка на їх думку, відповідає його поточному рівню. 38 % здобувачів ЕГ через усвідомлення свого місця на «сходах» формують внутрішню мотивацію до підйому, тобто до подальшого навчання. 36 % здобувачів КГ виявили внутрішню мотивацію учіння. Це учні, які зацікавлені процесом навчання, прагнуть пізнавати нове, знайти цікаві факти про математику тощо. Аналіз результатів діагностики за обраною методикою показав, що переважна частина учнів других класів – як експериментального (18 учнів, що становить

62 %), так і контрольного (17 учнів, або 61 %) – орієнтуються переважно на зовнішні мотиви навчання. Для цих дітей навчальна діяльність не є значущою: вони не переймаються труднощами, не виявляють інтересу до шкільного життя та не мають внутрішнього прагнення до навчання.

Натомість менша частина школярів – 11 учнів (38 %) експериментального класу та 10 учнів (36 %) контрольного – продемонстрували наявність внутрішньої мотивації до навчання. Ці діти виявляють щирий інтерес до самого процесу пізнання, прагнуть відкривати нову інформацію, розвивати власні знання та навички, а також пов'язують навчання з майбутнім професійним самовизначенням. Вони із задоволенням виконують навчальні завдання, охоче здобувають нові знання, активно включаються в розв'язання творчих задач і демонструють стійке бажання вчитися.

Діагностична методика «Незавершені речення» дозволила виявити ставлення учнів до математики, їхні переживання, мотивацію та очікування. Так, учні, які зацікавлені у вивченні математики давали такі відповіді: «На уроці математики я хочу швидко розв'язати всі приклади», «Найбільше мені подобається на математиці задачі, бо вони як загадки», «Я радію, коли на математиці ми граємо в ігри», «Математика для мене – це цікаво і весело».

Учні, які нейтрально ставляться до математики давали такі відповіді: «Коли я йду на математику, я думаю, що буде складно», «На уроці мені хочеться, щоб менше було прикладів», «Я засмучуюсь, коли не можу розв'язати задачу», «Коли я не розумію щось на математиці, я мовчу або дивлюсь на інших».

Учні, які негативно (тривожно) ставляться до математики зазначили наступне: «На уроці математики мені хочеться, щоб він швидше закінчився», «Я боюся робити помилки», «Математика для мене – це складно».

У дослідженні, проведеному серед учнів 2-В і 2-Г класів, використовувалася методика з фіксованим переліком навчальних мотивів. Молодшим школярам пропонувалося завершити фразу «Я навчаюся, тому

що...» та визначити пріоритетність запропонованих варіантів, кожен з яких відповідав певному типу мотивації.

Аналіз відповідей показав, що серед усвідомлених мотивів домінують такі:

- самовдосконалення – прагнення стати освіченою, розумною, культурною особистістю;
- пізнавальний інтерес – орієнтація на здобуття нових знань;
- схвалення з боку батьків – бажання виправдати очікування дорослих.

На основі одержаних даних можемо зазначити, що мотив самовдосконалення виявився найважливішим для учнів 2-В класу, а також зберігає високу значущість і для учнів 2-Г класу (перше місце).

Пізнавальний інтерес до навчального матеріалу залишається одним із провідних мотивів у молодших школярів, проте його значущість поступово зменшується у 2-В і 2-Г класах.

Серед соціальних чинників важливе місце посідає «батьківський мотив» – прагнення дітей отримати схвалення від батьків, порадувати їх своїми успіхами, адже саме вони є найбільш авторитетними дорослими для більшості учнів початкової школи.

Найменш популярними серед досліджуваних мотивів виявилися «товариський мотив» та мотив обов'язку й відповідальності (7 і 9 місця відповідно), а також мотив престижу, який посів 6 і 8 позиції в рейтингу.

Варто зазначити, що орієнтація на отримання високих оцінок (мотив «оцінка») не є характерною для учнів 2-В класу. Це пов'язано з особливостями формування оцінювання на першому циклі навчання, яке застосовується в межах Програми НУШ, де бальна система не використовується, а - формувальне оцінювання.

Натомість «вчительський мотив» – бажання отримати позитивну реакцію від педагога – має велике значення для молодших школярів, адже вчитель для них є беззаперечним авторитетом і прикладом для наслідування.

Це підтверджується дитячими малюнками, на яких часто зображено вчительку з підписом її імені та по батькові.

Для учнів 2-Г класу мотив «оцінка» набуває більшої ваги та стає одним із чинників, що стимулює навчальну активність і сприяє формуванню позитивної мотивації.

Результати тестування за методикою «Виявлення мотивації учіння» (В. Кириленком) дозволили визначити рівень сформованості мотивації до учіння, якісні характеристики та домінуючі мотиви. Серед мотивів, що аналізувалися ми виокремили: пізнавальні (інтерес до знань, бажання дізнатися нове); соціальні (бажання отримати схвалення, бути успішним), особистісні (самореалізація, прагнення до самовдосконалення), зовнішні (оцінки, вимоги дорослих, страх покарання).

Як видно з таблиці 2.4., соціальні мотиви є провідними в обох класах (38% у експериментальному, 36% у контрольному), що свідчить про значущість схвалення з боку дорослих, прагнення до успіху та соціального визнання. Зовнішні мотиви (оцінки, вимоги, страх покарання) займають друге місце, що може вказувати на орієнтацію частини учнів на зовнішній контроль і формальні стимули. Пізнавальні мотиви виявлені у 24% учнів експериментального класу та 21% контрольного, що демонструє наявність інтересу до знань, але не як домінуючого чинника. Особистісні мотиви (самореалізація, самовдосконалення) мають найнижчі показники, особливо в експериментальному класі (7%), що може свідчити про недостатню сформованість внутрішньої мотивації.

Табл.2.4.

Результати тестування за методикою «Виявлення мотивації учіння» (за В. Кириленко)

Мотиви учіння	Експериментальний клас		Контрольний клас	
	Кількість	%	Кількість	%
Пізнавальні	7	24	6	21
Соціальні	11	38	10	36

Особистісні	2	7	4	14
Зовнішні	9	31	8	29

Отже, у структурі мотивації учіння переважають соціальні та зовнішні мотиви, що характерно для учнів молодшого шкільного віку. Пізнавальні мотиви потребують подальшого розвитку, зокрема через створення умов для формування навчального інтересу. Особистісна мотивація є найменш вираженою, що вказує на необхідність педагогічної підтримки самостійності, рефлексії та внутрішніх цілей учіння. Їхня мотивація здебільшого зумовлена зовнішніми чинниками – вимогами батьків або бажанням спілкуватися з однолітками, що найзручніше реалізується саме в шкільному середовищі. Іноді мотиваційні установки таких учнів пов'язані з привабливими елементами шкільного життя: стильна форма, нове приладдя, гаджети, модна зачіска чи симпатія до вчителя.

Узагальнивши результати опитування, ми визначили рівні сформованості мотивації учіння молодших школярів на констатувальному етапі експерименту (табл. 2.5).

Результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що рівень сформованості мотивації до навчання у більшості учнів перебуває на середньому рівні.

Таблиця 2.5.

Рівні сформованості мотивації учіння здобувачів другого класу на констатувальному етапі експеримента

Рівні сформованості мотивації учіння	Експериментальний клас 2-В		Контрольний клас 2-Г	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	5	17	5	18
Достатній	8	28	9	32
Середній	10	34	10	36

Низький \ негативний	6	21	4	14
Шкільна дезаптація	0	0	0	0

Високу позитивну мотивацію продемонстрували по 5 учнів (17 %) як у експериментальному, так і в контрольному класах. Достатній рівень мотивації виявлено у 8 учнів (28 %) експериментального класу та 9 учнів (32 %) контрольного. Середній рівень мотивації зафіксовано у 10 учнів (34 %) як експериментального класу так і контрольного. Низький рівень мотивації мають 6 учні (21 %) експериментального класу та 4 учнів (14 %) контрольного.

Окремо слід зазначити, що в жодному класі не виявили негативне ставлення до школи, що свідчить про навчальну мотивацію як таку.

Використані методики дозволили комплексно підійти до питання вичення мотивації та встановлення її виду. Порівнюючи рівень мотиваційної готовності до навчання у школі між сучасними молодшими школярами та дітьми, які йшли до школи у XX столітті (згідно з дослідженнями М. Матюхіної, Л. Славіної та інших), варто зазначити, що раніше головними спонукальними чинниками були зовнішні атрибути шкільного життя. Діти захоплювалися самою атмосферою школи: можливістю відвідувати навчальний заклад, носити форму, мати новий портфель, перебувати у класі з його особливою організацією, чути дзвоник тощо.

У сучасних умовах ці зовнішні мотиви втратили свою актуальність, оскільки освітнє середовище суттєво змінилося. Наприклад, початкова школа може функціонувати у приміщенні дитячого садка; шкільна форма більше не є обов'язковою; портфелі замінено рюкзаками, які не завжди потрібно щодня носити, адже в багатьох школах речі залишаються у класах. Крім того, дедалі більше навчання відбувається в онлайн-форматі, а традиційні паперові підручники поступово замінюються електронними ресурсами. У першому

класі також відсутні домашні завдання, що є ще однією ознакою трансформації освітнього процесу.

Загалом отримані дані підтверджують актуальність і необхідність системної, цілеспрямованої роботи з формування та розвитку позитивної мотивації до вивчення математики серед здобувачів 2 класу.

2.3. Розробка і впровадження програми з розвитку мотивації до вивчення математики у молодших школярів (формувальний етап)

Головна мета формувального етапу дослідження полягала у експериментальній апробації розробленої програми з розвитку мотивації, що впроваджувалася на теоретично обґрунтованому комплексі педагогічних умов, які сприяли ефективному розвитку пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі вивчення математики.

Виходячи з детального аналізу психологічних характеристик молодших школярів і особливостей навчання математики, викладених у Розділі 1 та відповідних джерелах, де ґрунтовно розглянуто провідні педагогічні стратегії та чинники, що виступають необхідними умовами для формування стійкої пізнавальної мотивації, нами було здійснено групування педагогічних умов за основними напрямками їх впливу на пізнавальну діяльність учнів.

Першою педагогічною умовою ми визначили умови, пов'язані з наочністю та діяльнісним підходом (конкретизація абстрактного). Для молодших школярів із переважаючим наочно-образним мисленням розвиток мотивації вимагає:

- ✓ Використання конкретних, візуальних форм подачі інформації, підкріплених діями або образами.
- ✓ Застосування наочних посібників, дидактичних ігор та предметно-практичних завдань (наприклад, лічба предметів, використання лічильних паличок, лего), що робить діяльність зрозумілою та цікавою.

- ✓ Організація навчання математики як цікавої, осмисленої та активної діяльності, а не пасивного сприйняття.
- ✓ Забезпечення поетапного переходу від конкретного до абстрактного (від оперування предметами до малюнків, схем, а потім – до символів та цифр), щоб уникнути відчуття незрозумілості матеріалу.
- ✓ Показування практичної значущості математики та її зв'язку з реальним світом і повсякденним життям (покупки, вимірювання, час).

Друга група умов, спрямована на стимулювання пізнавального інтересу та уваги. Оскільки мимовільна увага залишається провідною, умова повинна бути спрямовані на її утримання та стимулювання активності:

- Чергування видів діяльності та уникнення монотонних, одноманітних завдань.
- Впровадження ігрових моментів, елементів змагання, загадок, ребусів та незвичайних формулювань задач.
- Використання завдань, що вимагають активного осмислення та пошуку нестандартних рішень.
- Застосування проблемно-пошукової діяльності (задачі, що вимагають гіпотез, експериментів, нешаблонного мислення), що стимулює пізнавальний інтерес та відчуття «власного відкриття» [40].

До третьої педагогічної умови ми віднесли формування компетентності та внутрішньої мотивації. Для задоволення базових психологічних потреб у компетентності, автономії та пов'язаності, необхідні такі умови:

- Створення ситуацій успіху для кожного учня, що формує впевненість у своїх силах та зміцнює пізнавальну мотивацію.
- Заохочення навіть найменших досягнень та надання посильної допомоги.
- Стимулювання дитини до самостійного пошуку та додумування, що викликає глибоке почуття задоволення.
- Навчання аналізу помилок не як невдачі, а як можливості для навчання, що сприяє розвитку позитивного ставлення до діяльності.

- Підтримка автономії (наприклад, надання вибору порядку виконання завдань або способу розв'язання).
- Розвиток логічного мислення, послідовності у діях та самоконтролю через системне навчання, що веде до відчуття компетентності [37].

Четвертою умовою ми визначили як «створення сприятливого середовища». Емоційний клімат та позиція вчителя є вирішальними факторами:

- Створення позитивного емоційного забарвлення та сприятливого емоційного клімату на уроках.
- Забезпечення позитивних емоцій, пов'язаних з вивченням математики (радість від розв'язання, похвала вчителя).
- Використання особистісно-орієнтованого підходу та демократичного стилю викладання вчителя.
- Створення атмосфери прийняття, турботи та підтримки (задоволення потреби у пов'язаності).

Під час реалізації першої педагогічної умови ми взяли до уваги дослідження С. Скворцової, у якому зазначено, що «Математика як навчальний предмет має потужні можливості для реалізації завдання розвитку пізнавальних процесів. Саме на математичному змісті можна вчити дітей аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, відрізняти істотне від неістотного, формулювати гіпотези, перевіряти їх, досліджувати вплив зміни умови математичної задачі на її розв'язування та на очікуваний результат» [41, с.25].

Варто наголосити, що сучасні школярі – представники цифрового покоління – здебільшого мають візуальний тип сприймання, тому потребують чіткого, наочного представлення навчальних дій у вигляді схем та графічних елементів. З огляду на цю особливість, у мультимедійних презентаціях, друкованих картках, завданнях ми використовували кольорове виділення ключових слів, систему стрілок і дужок та інших графічних маркерів, що допомагають учням встановлювати логічні зв'язки між елементами змісту та

орієнтують на виконання певних навчальних операцій, які входять до орієнтувальної основи дії. Під час пояснення теми вчитель подавав навчальний матеріал у динамічному форматі — з використанням анімаційних ефектів, поступового розгортання схем, кольорових акцентів. Особливу увагу на уроках математики приділили засобам, які допомагають дітям помічати спільні та відмінні ознаки у способах розв'язання подібних завдань, а також формувати навички порівняння, аналізу та узагальнення.

Така організація роботи з математичними матеріалами (наочними засобами) допомагала учням досліджувати кількісні співвідношення та геометричні форми об'єктів навколишнього світу. У процесі практичної взаємодії з ними діти самостійно відкривали нові математичні поняття або способи дій, що сприяло глибшому розумінню та засвоєнню математичного змісту.

Таким чином, для забезпечення першої педагогічної умови розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів — спрямування освітнього середовища в початкових класах на розвиток пізнавальної діяльності учнів — було розроблено і проведено вищезазначені формувальні заходи.

Під час реалізації **другої педагогічної** умови вчитель на уроці математики використовував по чергово фронтальну роботу з індивідуальними завданнями, парною взаємоперевіркою та міні-грою. Так, після пояснення нового матеріалу «Додавання двоцифрових чисел з переходом через розряд» учні виконують коротке завдання на планшеті (цифрова платформа), потім — вправу на логіку в зошиті, а завершили — математичним квестом у групах. Це дозволило вчителю тримати увагу протягом усього уроку, знизити втомлюваність учнів та підвищити пізнавальну діяльність здобувачів.

Під час вивчення теми «Додавання і віднімання в межах 100» учням пропонувалися задачі у формі загадок: «У чарівному лісі живе сова. Вона знає, скільки горішків зібрав білчечка, якщо їх стало на 25 більше, ніж було. Скільки було?» Також використовувалися ребуси з числами, математичні

кресворди, «математичне лото», «Поле чудес» з термінами. Наприклад, ребус « $7 - (\text{футбольний м'яч}) = ?$ » (де означає число 3, отже відповідь: 4).

Нестандартні завдання були спрямовані на формування навичок аналізу, критичного мислення, самостійного пошуку рішень. Так, учням пропонувалося завдання з прихованими даними, або надлишковими: «У коробці лежать 12 олівців, 5 з них – червоні, решта – сині й зелені. Скільки зелених, якщо синіх на 2 більше, ніж червоних?» або «Знайди помилку в розв'язанні задачі, яку зробив герой казки. Як би ти її виправив?».

Стимулювання внутрішньої мотивації здобувачів експериментальної групи, розвиток їх дослідницьких навичок, відчуття успіху через «власне відкриття» відбувалося у проблемно-пошуковій діяльності. Так, під час уроку, побудованого як дослідницький проєкт, учні висували гіпотези «Чи можна скласти задачу, в якій відповідь буде однакова, але умова – різна?»; діти експериментували з числами, вели «математичне розслідування»: «Хтось переплутав числа в задачі. Знайди, що не так, і віднови правильний варіант», створювали власні задачі, презентували їх класу.

Щодо реалізації **третьої педагогічної** умови – формування компетентності та внутрішньої мотивації вчителем було створено ситуації успіху у навчанні математики в початковій школі. На початку уроку вчитель пропонував «розігрів» – прості завдання, які учні гарантовано можуть виконати. Наприклад, «Математичний промінчик»: кожен учень отримав індивідуальне завдання, яке відповідало його рівню, і після виконання – кольорову наліпку «Я зміг!».

Для підвищення самооцінки, формування позитивного ставлення до навчання у 2-В класі вчитель веде «Щоденник математичних успіхів» – учні записують свої маленькі перемоги (розв'язав задачу самостійно, допоміг однокласнику, придумав власну задачу). Навіть за частковий успіх учень отримує позитивний відгук: «Ти зробив важливий крок!».

Під час вивчення теми «Периметр прямокутника» учням пропонувалося створити власну задачу на основі малюнка або придумати

спосіб вимірювання довжини без лінійки. Під час виконання цього завдання вчитель не дає готових відповідей, а ставить запитання «А як ти думаєш?», «Що буде, якщо..?». У результаті виконання такого плану завдань в учнів розвивається допитливість, з'являються відчуття «власного відкриття». Після виконання завдання вчитель пропонує «Математичне розслідування»: знайти помилку в розв'язанні, пояснити її причину, запропонувати правильний варіант. Помилка розглядається не як провал, а як шанс навчитися.

Також вчитель на уроці учням пропонує вибір: виконати завдання в зошиті або на планшеті, обрати порядок задач, або спосіб розв'язання (малюнок, схема, усно). Вчитель заохочує індивідуальні стратегії: «Обери той шлях, який тобі зручний» під час яких формується у дітей навичка самостійного прийняття рішень, зростає відповідальність за власне навчання.

Використання «математичних маршрутів» — послідовних кроків для розв'язання задачі, які учень позначає самостійно. Вчитель навчає перевіряти себе: «Чи всі кроки виконано?», «Чи логічно побудовано розв'язання?»

Реалізація четвертої педагогічної умови «створення сприятливого середовища». Кожен урок математики починався з «Математичного настрою» — короткої гри або загадки, що викликало усмішку у дітей. Учитель використовував доброзичливі звертання: «Молодці, мої дослідники!», «Сьогодні ми — математичні чарівники!». У класі звучала спокійна музика на початку або в кінці уроку. Після успішного виконання завдання учень отримував «математичну медаль» — наліпку, сертифікат або просто усну похвалу: «Ти сьогодні був уважним і наполегливим — це дуже важливо для математики!». Вчитель акцентував увагу не лише на правильності, а й на старанності, спробі, прогресі.

Під час вивчення теми, перевірки домашніх завдань, учитель враховував індивідуальні особливості учнів: хтось працює краще в парі, хтось — самостійно; одному потрібна додаткова підтримка, іншому — виклик. З врахуванням цього були розроблені завдання, котрі диференціювалися за рівнем складності, а учні обирали «свою сходинку» — легше, середнє або

складне, творче завдання. У процесі роботи на уроці математики діяло правило «Ми допомагаємо, а не критикуємо». Вчитель реагує на помилки спокійно: «Це чудова можливість навчитися!», «Помилка – це крок до розуміння». Учні мали право на «друге коло» – повторну спробу виконання завдання без осуду. І як результат задовольняється потреба у безпеці, формується довіра до освітнього процесу, учні відчують повагу до своїх можливостей, а також зростає довіра до вчителя.

2.4. Порівняльний аналіз динаміки розвитку мотивації до вивчення математики (контрольний етап)

На контрольному етапі дослідження, проведеному для верифікації гіпотези, було повторно діагностовано учнів експериментального 2-В та контрольного 2-Г класів. Використовувався той самий набір методик, що й на констатувальному етапі: анкета М. Матюхіної, методика «Драбина успіху», методика «Незавершені речення» (за Ж. Нюттенем), а також діагностика за В. Кириленком.

Узагальнені результати (див. таблицю 2.6) засвідчили позитивну динаміку в експериментальному класі. Так, високий рівень мотивації зберігся у 31 % учнів цієї групи (проти 18% у контрольній). Достатній рівень показали 34% учнів експериментального класу та 36% у контрольній, тоді як низький рівень зафіксовано лише у 7% (проти 14% у контрольній).

Таким чином, отримані дані підтверджують ефективність впроваджених педагогічних умов, оскільки в експериментальному класі відбулося значне зростання рівня навчальної мотивації, тоді як у контрольному класі показники залишилися практично без змін. Результати діагностичного зрізу на контрольному етапі експерименту зазначено у табл. 2.6.

Табл.2.6

**Рівні сформованості позитивної мотивації навчання здобувачів 2
класу на контрольному етапі**

Рівні сформованості мотивації учіння	Експериментальний клас 2-А		Контрольний клас 2-Б	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	9	31	5	18
Достатній	10	34	10	36
Середній	8	28	9	32
Низький \ негативний	2	7	4	14
Шкільна дезаптація	0	0	0	0

Порівняльний аналіз початкових (констатувальний етап) та фінальних (контрольний етап) діагностичних даних, представлених у таблиці 2.7., засвідчує суттєві позитивні зміни в експериментальному класі. Хоча на старті дослідження рівні навчальної мотивації в обох класах були практично ідентичними, після впровадження педагогічних умов у рамках формувального експерименту показники експериментальної групи значно покращилися.

Експериментальний клас продемонстрував суттєве покращення мотивації: зменшилась частка учнів з низькою мотивацією та відбулося зростання високого рівня мотивації майже удвічі. Контрольний клас показав стабільність, незначні позитивні зміни, але без зрушень у крайніх рівнях (високий і низький).

Найбільш показовим є зменшення низької (негативної) мотивації в експериментальному класі – з 21% до 7%, що підтверджує успішність впровадження методик.

Табл.2.7.

**Порівняння рівнів сформованості позитивної мотивації навчання
математики здобувачів експериментального й контрольного класів на
констатувальному та контрольному етапі**

Рівні сформованості і мотивації учіння	Експериментальний клас 2-В		Кількісний аналіз змін	Контрольний клас 2-Г		Кількісний аналіз змін
	Конст %	Контр %		Конс. е %	Конт %	
Високий	17	31	+14	18	18	-
Достатній	28	34	+6	32	36	+4
Середній	34	28	-6	36	32	-4
Низький \ негативний	21	7	-14	14	14	-

Таким чином, проведення експериментальної роботи та аналіз її результатів підтверджують, що реалізація педагогічних умов у освітній процес початкової школи має значний потенціал для формування та розвитку позитивної мотивації учіння молодших школярів.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих у межах експериментальної програми та традиційного підходу, засвідчив ефективність запропонованої методики дослідження та підтвердив обґрунтованість висунутої гіпотези випускної кваліфікаційної роботи.

Проведення контрольного етапу експериментального дослідження дозволило підтвердити ефективність запропонованої методики формування позитивної мотивації учіння молодших школярів. Порівняння результатів, отриманих в експериментальному та контрольному класах, засвідчило якісне зростання рівня навчальної мотивації в учнів, які навчалися за розробленою програмою.

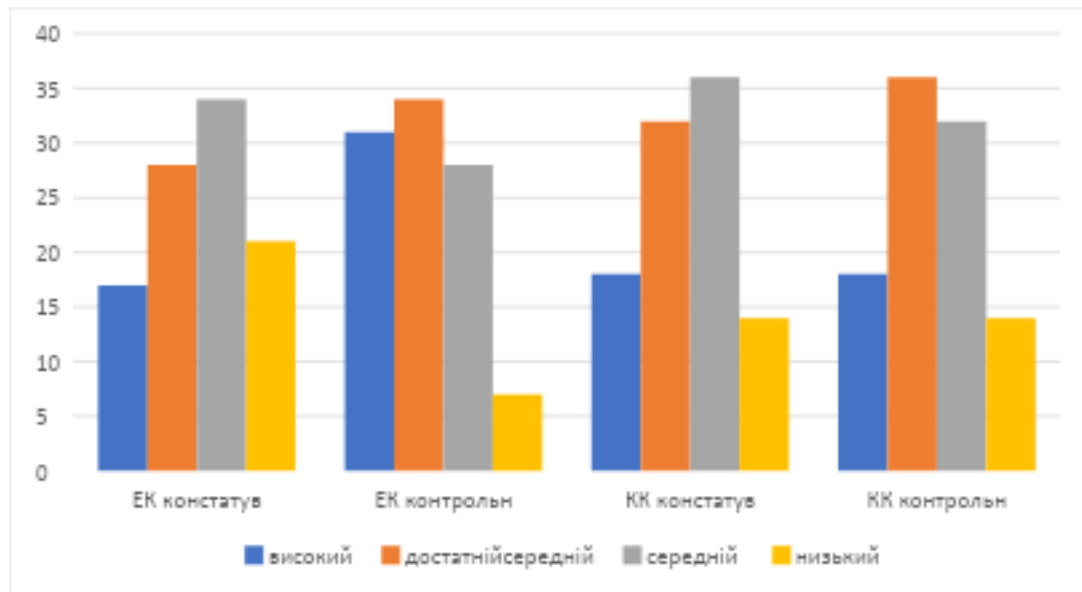

Рис.2.2 Порівняльний аналіз результатів експерименту на констатувальному та контрольному етапах у експериментальній та контрольній групах

Зокрема, в експериментальній класі спостерігається збільшення кількості учнів з високим і достатнім рівнем мотивації, зменшення частки учнів із низьким рівнем, а також повна відсутність дезадаптованих школярів із негативним ставленням до вивчення математики. У контрольній класі суттєвих змін не зафіксовано, що свідчить про стабільність традиційного підходу, але водночас – про його обмежену ефективність у контексті формування внутрішньої мотивації.

ВИСНОВКИ

Дослідження підтвердило, що розвиток мотивації є пріоритетним напрямком сучасної педагогічної науки та практики, особливо в умовах складних викликів, зумовлених повномасштабною війною, що призводить до

зниження внутрішньої мотивації дітей до навчання. Молодший шкільний вік (6-10 років) визначений як критичний (сензитивний) період для формування особистості, інтересу до навчання та основ самостійної пізнавальної діяльності.

Було уточнено сутність поняття «мотивація до вивчення математики молодшими школярами» з урахуванням вікових та психологічних особливостей. Теоретичний аналіз підкреслив, що найстійкішим і найглибшим джерелом навчання є внутрішня мотивація. Її формування критично залежить від задоволення трьох базових психологічних потреб: компетентності, автономії та соціальної пов'язаності (згідно з теорією самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна).

Встановлено, що специфіка мотивації до математики у молодшому шкільному віці обумовлена необхідністю поступового переходу від наочно-образного до словесно-логічного мислення. Успішність у вивченні математики суттєво залежить від рівня навчальної мотивації. Для підтримки інтересу ключову роль відіграють:

- Конкретизація та візуалізація абстрактних понять.
- Діяльнісний підхід, що передбачає активну участь учня (дослідження, моделювання, експериментування), оскільки мотив виникає та зміцнюється безпосередньо у процесі вирішення навчальних завдань.
- Сприятливий емоційний клімат, оскільки позитивні емоції є потужним стимулом, а негативні (страх, тривога) гальмують пізнавальну діяльність.

Діагностика на констатувальному етапі показала, що рівень сформованості мотивації до навчання у більшості учнів перебуває на середньому рівні. У структурі мотивації учіння переважають соціальні мотиви (38% в ЕГ, 36% у КГ) та зовнішні мотиви (орієнтація на оцінки, похвалу), що характерно для молодших школярів. Пізнавальні та особистісні мотиви виявилися недостатньо сформованими. Ці дані підтвердили необхідність системної та цілеспрямованої роботи з розвитку позитивної мотивації.

Гіпотеза дослідження була підтверджена: розвиток мотивації як умови організації пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики є ефективним за умови реалізації комплексу педагогічних умов.

Цей комплекс включав чотири основні напрямки, які були розроблені та експериментально апробовані:

1. Використання наочності та діяльнісного підходу (забезпечення поетапного переходу від конкретного до абстрактного та показу практичної значущості математики).
2. Стимулювання пізнавального інтересу та уваги (чергування видів діяльності, впровадження ігрових моментів, використання проблемно-пошукової діяльності).
3. Формування компетентності та внутрішньої мотивації (створення ситуацій успіху для кожного учня, заохочення до самостійного пошуку та навчання аналізу помилок як можливості для розвитку).
4. Створення сприятливого середовища (позитивний емоційний клімат, особистісно-орієнтований підхід вчителя).

Порівняльний аналіз динаміки засвідчив суттєві позитивні зміни саме в експериментальному класі: частка учнів із високим рівнем мотивації в ЕГ зросла з 17% до 31% (+14%). Частка учнів із низьким рівнем мотивації в ЕГ зменшилася з 21% до 7% (–14%). У контрольному класі суттєвих змін не зафіксовано, що свідчить про обмежену ефективність традиційного підходу.

Одержані результати мають практичну значущість: розроблені педагогічні умови та методики можуть бути використані вчителями початкової школи для підвищення рівня мотивації учнів до вивчення математики. Діагностичні методики, апробовані в ході дослідження, також можуть застосовуватися для визначення рівня мотивації молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева М. І. Психологічні умови формування навчальної мотивації молодших школярів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2010. 6, С.18-23.
2. Балл Г.А. Теорія навчальних задач: психолого-педагогічний аспект. Педагогіка, 1990. 183 с.
3. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів. Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 10. С. 53-56.
4. Бланк Т. В. Формування позитивної мотивації як фактору успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Початкове навчання та виховання* : наук.-метод. журн. Харків : Основа. 2009. № 16/18. С. 2-9.
5. Большакова, І. Формування мотивації до навчання. *Початкова освіта*. 2015. № 6. С. 21–32.
6. Бондар С. Джерела стимулювання пізнавальної діяльності учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2005. № 2. С. 13–16.
7. Волошина В.В. Мотиви як психологічні детермінанти навчальної успішності молодших школярів. *Психологія*. Збірник наукових праць. Випуск 13. Київ, 2001. С. 266-272.
8. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
9. Гнатюк О. В. Мотивація молодших школярів до навчання в умовах сучасного інформаційного суспільства. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722386/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
10. Гословська І. Г., Скворцова С.О. Формування позитивної мотивації навчання в молодших школярів на уроках математики. *Наука і освіта*. 2000. №6. С. 18–24
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

12. Грабовська Т. О. Киричук. Формування позитивної мотивації діяльності особистості. *Рідна школа*. 2002. №4(867). С. 12- 14.
13. Гришина М.Ю. Вплив математичної підготовки дошкільників на мотивацію до навчання у початковій школі. Наступність у навчанні математики в умовах реформи загальної середньої освіти: реалії та перспективи: збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 березня 2025 р. / Міністерство освіти і науки України, ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського» [та ін.]. Одеса, 2025. С.74-76 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/22217/1/67.pdf>
14. Данілова Н. Формування мотивації навчальної діяльності. *Психолог*. 2013. № 10. С. 15-21.
15. Дика Н., Захарова Г., Антонюк А. Формування пізнавальної активності у здобувачів освіти на уроках математики засобами Google-сервісів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 9. С. 42-47.
16. Дубасенюк О.А., Антонова О.С. Методика викладання педагогіки: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 375 с.
17. Дюдін О., Дюдін М. Пізнавальна діяльність молодших школярів на уроці. *Початкова школа*. 2006. №6. С. 18-20.
18. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися / О.Савченко. *Укр. пед. журн*. 2015. № 1. С. 85–98.
19. Костюк Г.С. Вікові можливості засвоєння знань молодшими школярами. *Початкова школа*. 1969. №1. С.21-27.
20. Коберник Г., Коберник О., Волошина Г. Стимулювання навчально-пізнавальної активності молодших школярів в умовах парної та групової форм роботи на уроці. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Вип. 2. С. 59-66.

- 21.Кириленко В. Використання методик задля діагностики мотивації учіння молодих школярів (досвід використання діагностичних методів дослідження). Початкова школа. 2007. №11. С.40-44.
- 22.М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посібн. К.: Вища школа, 1998. 479 с.
- 23.Малихіна О. В. Мотивація учіння молодших школярів: [монографія] / Олена Віталіївна. Малихіна. Київ: Навч. книга, 2002. 303 с.
- 24.Маслоу А. Х. Motivation and personality. *New York: Harper & Row*. 1954.
- 25.Мостова Л. О. Стимулювання пізнавальної активності молодших школярів засобами дидактичних ігор. *Наука і освіта*. 2016. № 6. С. 95-100.
- 26.Моцик Н. Д. Розвиток пізнавальної активності під час вивчення математики в початкових класах. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 16. С. 236- 241.
- 27.Парфілова С. Л. Мотивація навчальної діяльності: ретроспективний аналіз. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. Ч. II. С. 113–120.
- 28.Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства: монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін.; за ред. Н. В. Пророк. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.
- 29.Психологічний довідник учителя. В 4 кн. / Упоряд.: В. Андрієвська. За заг. ред. С. Максименка. Психологічний інструментарій. Київ : Главник, 2005. Кн. 2. 112 с.
- 30.Психологічні фактори ефективного учіння учнів: 36. статей / За ред. М.В.Левченка, О.В.Скрипченка. К., 1995. С.2-61.
- 31.Раєвська І., Гришина М. Освітня вразливість молодших школярів у кризових умовах: мотиваційний аспект вивчення математики. *Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 5th International Scientific*

- and Practical Conference «Modern Perspectives on Global Scientific Solutions» (October 13-15, 2025, Bergen, Norway), 2025. С.260-263.
32. Раєвська І.М. Дослідницька діяльність як засіб активізації пізнавального інтересу молодшого школяра. *Таврійський вісник освіти*. 2011. Вип.4 (36). С.31-36.
- [33.](#) Раєвська І.М., Кабельнікова Н.В. Методичні підходи до формування математичних дій в учнів початкової школи з труднощами у вивченні математики. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». вип. 106. 2024. С.5-13. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/issue/view/81>
34. Роміцина Л.В. Стратегії формування навчальної мотивації учнів на уроках математики в умовах реформи «Нова українська школа». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. №84. С.137-141.
35. Рудюк Н.Г. Поняття мотиву і мотивації в сучасній психології. Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова, Випуск 14, 2001. С. 44-51
36. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Грамота, 2013. 504 с.
37. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. Наукові записки Малої академії наук України. 2012. №.1. С. 41–49.
- [38.](#) Саміленко О., Раєвська І. Формування навичок системного мислення у школярів молодшого шкільного віку засобами цифрових технологій. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)): журнал. 2024. № 9(27) 2024. С.1036-1051 URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/15322/15392>
39. Скворцова С. О., Онопрієнко О.В. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти

- на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 352 с.
40. Смолянук Н. Домилівська Ю. Формування та розвиток пізнавальної мотивації молодших школярів засобами цифрових технологій та штучного інтелекту. Молодь і ринок № 2 (222), 2024. С.108-112.39;
 41. Чекстере О. Ю. Провідні мотиви до навчання старших дошкільників в інформаційному суспільстві. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: матеріали доповідей II Всеукраїнської конференції з міжнародною участю (21 березня 2019 р.). Міжнародна видавнича платформа: <https://fdotadotr.wordpress.com>. С. 204–212.
 42. Шкворець О. Раєвська І. Використання електронного ресурсу Learningapps під час формування в здобувачів початкової освіти інтересу до вивчення математики. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 9., Україна, 2023. С.122-124 URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/server/api/core/bitstreams/9bf64cc2-9608-4ff9-91e5-f79348327e98/content>
 43. Шкворець О., Раєвська І. Місце і роль електронного курсу LEARNINGAPPS на уроках математики у початкових класах. Матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції «Modern problems and the latest theories of development», 11-13 вересня 2023 р. С. С. 210-214 URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/07/MODERN-PROBLEMS-AND-THE-LATEST-THEORIES-OF-DEVELOPMENT.pdf>
 44. Щукіна Г. Активізація пізнавальної діяльності школярів в освітньому процесі. URL: <http://www.novapedahohika.com/noloms-307-1.html>
 45. Юдина Н.О. Особливості дослідження мотивації навчання учнів молодшої школи. Обдарована дитина. 2006. № 9. С. 41-61.

46. Ryan R., Deci E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*. V. 55. P. 68–78.
47. Plass J., Chun D., Richard E. Mayer Supporting Visual and Verbal Learning Preferences in a Second-Language Multimedia Learning Environment. *Journal of Educational Psychology*. 1998. Vol. 90, No. 1. P. 25–36.

Додатки

Додаток А

Анкета «Моє ставлення до математики» (методика незавершених речень)

Інструкція для учня:

Прочитай початок речення і допиши його так, як ти думаєш або відчуваєш. Правильних чи неправильних відповідей немає — просто напиши, що спадає тобі на думку.

Речення для завершення:

1. Коли я чую слово «математика», я...
2. На уроці математики мені хочеться...
3. Найбільше мені подобається в математиці...
4. Мені не подобається, коли на математиці...
5. Я радію, коли на математиці...
6. Я засмучуюсь, коли на математиці...
7. Я відчуваю себе... коли розв'язую задачі.
8. Коли я не розумію щось на математиці, я...
9. Я хочу навчитися...
10. Математика для мене — це...

Що дозволяє виявити:

- Емоційне ставлення: радість, страх, цікавість, тривожність
- Мотиваційні установки: бажання вчитися, уникнення труднощів
- Самооцінку: впевненість або невпевненість у власних силах
- Ставлення до навчального процесу та вчителя

Анкета «Моя мотивація до навчання» (за М. Матюхіною)

Інструкція для учня: уважно прочитай кожне твердження й познач, наскільки воно тобі підходить (від 1 — «зовсім не про мене» до 5 — «дуже про мене»).

Блок 1. Пізнавальні мотиви

1. Мені цікаво дізнаватися нове, навіть якщо це складно.
2. Я люблю розв'язувати задачі, щоб зрозуміти, як працює світ.
3. Навчання допомагає мені відчувати себе розумнішим і впевненішим.

Блок 2. Соціальні мотиви

4. Я хочу добре вчитися, щоб порадувати батьків і вчителів.
5. Мені важливо бути прикладом для друзів у класі.
6. Я відчуваю, що мої знання можуть допомогти іншим.

Блок 3. Екологічна та громадянська мотивація

7. Я хочу навчатися, щоб робити світ чистішим і безпечнішим.
8. Мені цікаво, як математика й інші предмети можуть допомогти захистити природу.

Блок 4. Цифрова та сучасна мотивація

9. Я люблю використовувати комп'ютерні програми й ігри для навчання.
10. Мені подобається, коли навчання пов'язане з сучасними технологіями.

Блок 5. Емоційна мотивація

11. Навчання допомагає мені відчувати радість і гордість за себе.
12. Коли я долаю труднощі у навчанні, я відчуваю, що стаю сильнішим.

Обробка результатів

- Високі бали (4–5) у певному блоці → провідний мотив учня.
- Середні бали (2–3) → мотиви, які можна розвивати.
- Низькі бали (1) → сфери, де потрібна підтримка (емоційна, соціальна чи пізнавальна).

Підсумуйте кількість отриманих балів.

Вищий рівень. 25—30 балів — високий рівень шкільної мотивації.

Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

Достатній рівень. 20—24 бали — гарна шкільна мотивація. Подібні показники має більшість учнів початкових класів, які успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тематику вони також зображують навчальні ситуації, а відповідаючи на запитання,

виявляють меншу залежність від суворих вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

Середній рівень. 15—19 балів — позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю.

Такі діти досить добре почуваються в школі, однак відвідують її переважно заради спілкування з друзями та вчителями. Їм подобається почуватися учнями, мати гарний портфель (рюкзак), ручки, зошити. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані меншою мірою, тому навчальний процес їх цікавить недостатньо. У малюнках на шкільну тематику такі учні зображують зазвичай не навчальні, а позаурочні ситуації.

Низький рівень. 10—14 балів — низька шкільна мотивація.

Ці діти відвідують школу неохоче, пропускають заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, граються, бешкетують. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Нестійко адаптуються до школи. У малюнках на шкільну тематику такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно пов'язують їх зі школою.

Наднизький рівень. Менше ніж 10 балів — негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Маленькі діти (5—6 років) часто плачуть, просяться додому. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Методика «Незавершені речення» (за Ж. Нюттеном)

Ця методика розрахована на будь-які вікові категорії школярів. Завершіть наведені далі речення.

1. Як на мене, гарний учень — це той, хто...

2. На мою думку, поганий учень — це той, хто...
3. Найбільше мені подобається, коли вчитель...
4. Найбільше я не люблю, коли вчитель...
5. Школа подобається мені завдяки тому, що...
6. Я не люблю школу через те, що...
7. Мені радісно, коли в школі...
8. Я боюся, коли в школі...
9. Я не хотів би, щоб у школі...
10. Коли я був маленьким, уважав, що в школі...
11. Якщо я неуважний на уроці, то...
12. Коли я не розумію щось на уроці, то...
13. Якщо я чогось не розумію під час виконання домашнього завдання, то...
14. Я завжди можу перевірити, чи правильно...
15. Я ніколи не можу визначити, чи правильно...
16. Якщо мені щось потрібно запам'ятати, то...
17. Мені завжди цікаво, коли на уроці...
18. Мені завжди не цікаво, коли на уроках...
19. Я хотів би, щоб у школі завжди...

Обробивши отримані відповіді, можна зробити висновки щодо пріоритетів, прагнень і мотивів навчальної діяльності учнів.